ΟΙ ΜΥΘΟΙ, Η ΛΗΘΗ & ΟΙ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΓΥΡΩ ΑΠΟ ΕΝΑ ΕΠΕΤΕΙΑΚΟ "ΟΧΙ"

Μικρή συμβολή στην αποκατάσταση της ιστορικής αλήθειας με αφορμή την επέτειο της «28ης Οκτωβρίου 1940»

«Αφού μου το ζητήσατε
και μόνον χάριν γούστου
χέζω το Γιάννη Μεταξά
και την Τετάρτη Αυγούστου»
Τετράστιχο του Πωλ Νορ (Ν. Νικολαΐδη) που του κόστισε εξορία στις ΗΠΑ

Διαβάζοντας το σχολικό βιβλίο ιστορίας της Γ' Λυκείου και συγκεκριμένα τις τρεις αραιογραμμένες σελίδες του (σελ. 106-108), θα διαμορφώναμε μια τέτοια περίπου άποψη για τον Ιωάννη Μεταξά και τη δικτατορία του (1936-1941): ότι *«η ισοψήφιση των 2 μεγάλων κομμάτων, Λαϊκού και Φιλελευθέρων, στις εκλογές του Ιανουαρίου 1936(…) ήταν που οδήγησε στην κρίση του Κοινοβουλευτικού πολιτεύματος και στην εγκαθίδρυση, με συνέργεια του Βασιλιά, του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου»*. Ότι ο Μεταξάς, αν και *«επηρεασμένος από τα φασιστικά καθεστώτα… ηγήθηκε της ελληνικής αντίστασης στην ιταλική εισβολή»* και μάλιστα *«ως το θάνατό του τον Ιανουάριο 1941»*! Ότι «*η αναντιστοιχία, μεταξύ των δεικτών αφενός της βιομηχανίας και της ναυτιλίας και αφετέρου του εισοδήματος των εργαζομένων προκάλεσε... ζωηρές εντάσεις!»*. Όμως, *«η λήψη για πρώτη φορά, σοβαρών μέτρων στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης – όπως ιδιαίτερα η σύσταση του ΙΚΑ, το 1937* (δηλαδή επί Μεταξά) *προσφερόταν για να αμβλύνει την κοινωνική αντίδραση, χωρίς όμως να μπορέσει να την εξαλείψει»*. Εν ολίγοις, θα είχαμε καλόπιστα διαμορφώσει την άποψη ότι ο δικτάτορας δεν ήταν και τόσο κακός.

Δίπλα ακριβώς διαβάζουμε ορισμένες αοριστολογίες για την καταπιεστική πολιτική του καθεστώτος της 4ης Αυγούστου (που παρατίθενται ασχολίαστες) *«που περιελάμβανε λογοκρισία, μυστικές παρακολουθήσεις της αστυνομίας, απαγόρευση απεργιών και δημοσίων συγκεντρώσεων – όλα στοιχεία ολοκληρωτισμού»*. Όμως, καθησυχάζουμε με την αμέσως επόμενη πρόταση διότι *«το καθεστώς της 4ης Αυγούστου ήταν κατά κύριο λόγο σχετικά ήπιο, πιο κοντά στο ιταλικό,(...) παρά στο γερμανικό μοντέλο*(…)*»*. Χωρίς σταματημό: *«έχτισε σχολεία, εξέτασε και επανεξέτασε προγράμματα κοινωνικής ασφάλισης, από το 1940 υιοθέτησε νέο αστικό κώδικα και ενθάρρυνε την καθιέρωση της δημοτικής»*… Διόλου άσχημα ο δικτάτορας…

Όλα αυτά θα μπορούσαν να προκαλέσουν το ειλικρινές γέλιο μας, αν δεν ξεχείλιζαν από ιστορική χυδαιότητα. Όμως, η επιτηδευμένη αγιογραφία του Μεταξά, πάντα με την επίφαση ιστορικής αντικειμενικότητας και κυρίως «νηφαλιότητας» που διατρέχουν τα σχολικά βιβλία, δεν αποτελεί ιδιορρυθμία ενός κρυφο-μεταξικού συγγραφέα. Εντάσσεται σε μία συνολική θεσμική προσπάθεια εξαφάνισης -από την επίσημη ιστορία- των πολιτικών αποφάσεων, απονοηματοδότησης των κοινωνικών - ταξικών συγκρούσεων και απόκρυψης της ωμής και ακραίας έντασης κρατικής και παρακρατικής βίας, που αποτέλεσαν τον προθάλαμο της ελληνικής συμμετοχής στον β' παγκόσμιο πόλεμο.

Η ΕΛΛΑΔΑ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

Από το 1923, μετά δηλαδή τη μικρασιατική εκστρατεία, το ελληνικό κράτος βρίσκεται σε μια μακρά περίοδο έντονων κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών.

Στο φόντο, η διεθνής και εγχώρια οικονομική κρίση, με κύρια χαρακτηριστικά τη φτώχεια, την οικονομική εξαθλίωση εργατών, τη δημιουργία ενός τεράστιου αριθμού καταχρεωμένων μικρογαιοκτητών, το υπέρογκο δημόσιο χρέος. Και μαζί, το 1,5 περίπου εκατομμύριο προλεταριοποιημένων μικρασιατών πρόσφυγων, που πρόσφεραν ένα ευμεγέθες και εξαθλιωμένο εργατικό δυναμικό για τα εγχώρια αφεντικά, και η ανάγκη «αντιμετώπισης» των «προβλημάτων» που προκάλεσε η παρουσία τους (στεγαστικό, αφομοίωση, κλπ).

Σε πολιτικό επίπεδο, η περίοδος ήταν μάλλον «ταραχώδης». Ενδεικτικά, μόνο την περίοδο 1924-1928 *«…μεσολάβησαν 10 πρωθυπουργίες, 3 γενικές εκλογές, 11 στρατιωτικά κινήματα ή τελεσίγραφα. Επιβλήθηκε μία στρατιωτική δικτατορία* (Θ.Πάγκαλου) *που κατόπιν ανατράπηκε από ένα στρατιωτικό κίνημα. Ο Πρόεδρος της Δημοκρατίας παύθηκε μία φορά και παραιτήθηκε δύο. Η παρέμβαση του στρατού θεωρήθηκε ως*

«ιδιαίτερο χαρακτηριστικό» της ελληνικής πολιτικής ζωής...»[1]. Να προσθέσουμε, για τα χρόνια που ακολούθησαν, την υποτίμηση της δραχμής, τη συνακόλουθη εκτόξευση του κόστους ζωής, την πτώχευση της Ελλάδας και την πείνα στα 1932[2]. Μία απόπειρα πραξικοπήματος από τον (βενιζελικό) Πλαστήρα και μία απόπειρα δολοφονίας κατά του Βενιζέλου (1933).
Ταυτόχρονα, οξύνονταν οι κοινωνικοί-ταξικοί αγώνες[3], με πολυάριθμες απεργίες, διαδηλώσεις, συγκρούσεις. Και μαζί οξυνόταν η καταστολή. Είναι η εποχή που δημιουργείται η αστυνομία Πόλεων (έως τότε υπήρχε μόνο η Χωροφυλακή), οι μυστικές υπηρεσίες, οι πρώτες φασιστικές οργανώσεις. Στα 7 χρόνια εφαρμογής του «ιδιώνυμου» του Βενιζέλου, μέχρι δηλαδή το 1936, οπότε αντικαταστάθηκε από έναν σκληρότερο νόμο του Μεταξά, υπολογίζεται ότι έγιναν περίπου 16.500 συλλήψεις και πάνω από 3.000 άνθρωποι καταδικάστηκαν και εξορίστηκαν.

ΛΙΓΟ ΠΡΙΝ ΤΗ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑ (1935 - μέσα 1936)

Την 1η Μάρτη 1935, ενώ κυβερνούσε το Λαϊκό (φιλοβασιλικό και αντιβενιζελικό) Κόμμα, με πρωθυπουργό τον Π.Τσαλδάρη, γίνεται μία ακόμα απόπειρα πραξικοπήματος από τον φιλοβενιζελικό Πλαστήρα, η οποία αποτυγχάνει και ακολουθείται από τις μαζικότερες εκκαθαρίσεις στον στρατό και το Δημόσιο εναντίον των Φιλελεύθερων. Ταυτόχρονα, επιβάλλεται στρατιωτικός νόμος (κατάργηση γερουσίας, άρση ισοβιότητας δικαστών, έκτακτα στρατοδικεία) και η καταστολή - που πλέον εκτείνεται και στον χώρο των "Φιλελευθέρων"- πραγματοποιείται με μαζικό τρόπο, κάτι που -μεταξύ άλλων- οδηγεί στη συσπείρωση γύρω από το ΚΚΕ, αλλά και άλλες «προοδευτικές» δυνάμεις, οι οποίες ενδυναμώνονται. Σε αυτό το κλίμα, η φιλοβασιλική κυβέρνηση, υπό την πλήρη και ανοιχτή στήριξη της Αγγλίας, διεξάγει εκλογές μεγάλης νοθείας και, λίγο αργότερα, διεξάγει δημοψήφισμα με το οποίο επανέρχεται η βασιλεία (παλινόρθωση)[4] με ποσοστό 98% (!), επίσης μέσα σε κλίμα "πρωτοφανούς" βίας και νοθείας.
Εκείνη την περίοδο το ΚΚΕ, εφαρμόζοντας τη σχετική απόφαση της Κομιντέρν (Κομμουνιστική ή Γ' Διεθνής), εισάγει την πολιτική των "μετώπων".
Τον Γενάρη του 1936 γίνονται εκλογές στις οποίες ισοψηφούν οι δύο μεγάλοι συνασπισμοί κομμάτων[5]. Το ΚΚΕ (Παλλαϊκό Μέτωπο), με 15 βουλευτές, αποκτά εκ των πραγμάτων ρυθμιστικό ρόλο και υπογράφει σύμφωνο στήριξης των Φιλελευθέρων, με κύρια ανταλλάγματα την κατάργηση του "ιδιωνύμου" του Βενιζέλου και των επιτροπών ασφαλείας και την αμνηστία πολιτικών κρατουμένων και ιδίως της ηγεσίας του. Ο αρχηγός των Φιλελευθέρων Σοφούλης (ο Βενιζέλος έχει αυτοεξοριστεί μετά το τελευταίο "κίνημα" Πλαστήρα) δεν τηρεί τη συμφωνία και συνεργάζεται με το Λαϊκό Κόμμα και προτείνουν για Πρωθυπουργό έναν καθηγητή της Νομικής, τον Δεμερτζή. Μέσα σε λίγους μήνες, το 1936 πεθαίνουν οι Βενιζέλος, Τσαλδάρης, Κονδύλης, Ζαΐμης και Κουντουριώτης και λίγο αργότερα ο Παπαναστασίου.

Η πρωθυπουργία Μεταξά

Στις 5 Μάρτη 1936, ο βασιλιάς Γεώργιος Β', χωρίς καμία απολύτως αντίδραση από τα κόμματα, διορίζει υπουργό στρατιωτικών τον Ιωάννη Μεταξά. Κι όταν λέμε Μεταξά, εννοούμε έναν αξιωματικό του στρατού, "αποδοκιμασμένο" στις εκλογές του Γενάρη του 1936 (7 έδρες), αναμεμειγμένο καθ' όλη τη διάρκεια του μεσοπολέμου σε "συνωμοσίες" και απόπειρες πραξικοπημάτων, φανατικό και δηλωμένο εχθρό του κοινοβουλευτισμού[6] και θαυμαστή του χιτλερικού και του ναζιστικού καθεστώτος.
Μόλις έναν μήνα αργότερα, πεθαίνει ο Δεμερτζής για να αντικατασταθεί από τον Μεταξά. Κι όταν λέμε να "αντικατασταθεί", εννοούμε να ψηφιστεί από 241 βουλευτές, οι οποίοι -3 μέρες αργότερα- αποφάσισαν τη διάλυση της βουλής μέχρι τον Σεπτέμβρη(!), δίνοντας υπερεξουσίες στον μέλλοντα δικτάτορα, ο οποίος αμέσως διαμόρφωσε ένα ιδιότυπο καθεστώς ημιδικτατορίας. Απ' ό,τι φαίνεται, στη χώρα που τα πραξικοπήματα και οι συνωμοσίες είχαν πάρει τη μορφή "ιδιαίτερου χαρακτηριστικού" της πολιτικής

1 Κ. Τσουκαλάς, Η ελληνική τραγωδία.

2. Σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία της ΓΣΕΕ, το 1928 υπήρχαν 75.000 άνεργοι, 218.000 το 1931 και 237.000 το 1932.

3. Ενδεικτικά, το 1932 έγιναν 200 απεργίες, όπου συμμετείχαν 80.000 εργάτες, συνελήφθησαν 12.000 άτομα και καταδικάστηκαν 2.203. Το 1934, έγιναν 482 απεργίες με 182.000 απεργούς.

4. Οριστικά αυτή τη φορά, δηλαδή μέχρι και το 1974.

5. Το Κόμμα Φιλελευθέρων, ο Δημοκρατικός Συνασπισμός, η Πανδημοκρατική Ένωσις Κρήτης, το Αγροτικό Σοφιανόπουλου και οι Νεοφιλελεύθεροι (''βενιζελική παράταξη'') παίρνουν 142 έδρες. Το Λαϊκό Κόμμα, η Λαϊκή Ριζοσπαστική Ένωση, το Κόμμα Ελευθεροφρόνων (Μεταξάς) και το Εθνικό Μεταρρυθμιστικό Κόμμα («αντιβενιζελικοί») κερδίζουν 143 έδρες.

6. Ι. Μεταξάς, Ιανουάριος 1934: *"Για εμάς τους Έλληνες, το πρόβλημα δεν είναι πως θα μείνουμε στον κοινοβουλευτισμό, αλλά από ποια πόρτα θα εξέλθουμε από αυτόν: από την πόρτα του κομμουνισμού ή από την πόρτα του εθνικού κράτους"*. Αντίστοιχα είπε και από το βήμα της Βουλής, τον Μάρτιο 1934.

ζωής, το πραξικόπημα του Μεταξά όχι μόνο δεν αιφνιδίασε αλλά είχε και τις ευλογίες των αστικών πολιτικών κομμάτων, πλην ελάχιστων εξαιρέσεων.

Οι... «ζωηρές κοινωνικές εντάσεις» και οι «ήπιες» αντιδράσεις του μελλοντικού δικτάτορα – Ο Μάης του ’36 στη Θεσσαλονίκη

Στις αρχές του 1936, οι εργατικοί αγώνες είχαν αυξηθεί: απεργίες, διαδηλώσεις, συγκρούσεις με τις δυνάμεις καταστολής πραγματοποιούνταν σε όλη την επικράτεια. Στο πλαίσιο αυτό, τα γεγονότα του Μάη του 1936 στη Θεσσαλονίκη – για τα οποία δεν βρέθηκε χώρος στο σχολικό βιβλίο ιστορίας της Γ’ Λυκείου, όπως και κάθε έκφραση της αντίστασης των «από κάτω» - απέκτησαν τη δική τους ιδιαίτερη θέση στην ιστορία των κοινωνικών-ταξικών αγώνων του πρώτου μισού του 1936.

Στις 29 Απριλίου 1936, 12.000 καπνεργάτες (το 70% γυναίκες) ξεκινούν απεργία, διεκδικώντας αυξήσεις στα ημερομίσθια, συνδικαλιστικές ελευθερίες, συντάξεις για φυματικούς και υπερήλικες, αλλά και για να απαιτήσουν την κατάργηση των αντεργατικών νόμων, του ιδιωνύμου και των εκτοπίσεων. Πολύ γρήγορα, η απεργία πλαισιώνεται από σωματεία όλης της επικράτειας. Στις 7 Μαΐου 1936, φτάνει από το Βελιγράδι ο Μεταξάς και αποφασίζει μαζί με Γενικό Διευθυντή και Σωματάρχη του Γ΄ Σώματος Στρατού την καταστολή της απεργίας. Στις 8 Μαΐου 1936, χιλιάδες απεργοί πηγαίνουν στη Γενική Διοίκηση Β.Ελλάδας για να απαιτήσουν επίλυση των αιτημάτων. Προσπαθούν να τους ανακόψουν με έφιππη και πεζή χωροφυλακή αλλά δεν τα καταφέρνουν. Πυροβολούν κατά του πλήθους. Οι εργάτες ανασυντάσσονται, κάνουν οδοφράγματα, ενώνονται με άλλη διαδήλωση εργατών, τα νέα διαδίδονται και κατεβαίνει κόσμος για συμπαράσταση στα οδοφράγματα. Ο Διοικητής φρουράς Θεσσαλονίκης δίνει εντολή να χτυπηθεί το πλήθος αλλά οι φαντάροι δεν υπακούουν, ενώ, μετά από πολύωρες οδομαχίες, οι διαδηλωτές υποχωρούν. Υπήρξαν πολλοί τραυματίες και το βράδυ πολλά σωματεία κήρυξαν απεργία. Η κυβέρνηση απαντά με επιστράτευση των τροχιοδρομικών και των σιδηροδρομικών και διατάσσει το Γ΄Σ.Σ. να λάβει “εξαιρετικά μέτρα διασφάλισης της τάξης”. Στις 9 Μαΐου 1936 η απεργία στη Θεσσαλονίκη γενικεύεται. Περίπου 25.000 συνολικά απεργοί. Η χωροφυλακή αρχίζει να επιτίθεται στις συγκεντρώσεις με πρώτη σοβαρή σύγκρουση εκείνη των απεργών αυτοκινητιστών στην Εγνατία. Ο πρώτος νεκρός, Τάσος Τούσης, αυτοκινητιστής. Γίνεται διαδήλωση περιφοράς του νεκρού από το οργισμένο πλήθος και ακολουθούν νέες συγκρούσεις που απαντώνται με ασύλληπτη αγριότητα από τους Χωροφύλακες. Ο απολογισμός: 12 νεκροί και 300 τραυματίες, εκ των οποίων οι 32 σοβαρά. Η κοινωνική οργή εκρήγνυται στους δρόμους της Θεσσαλονίκης, ενώ οι στρατιώτες αρνούνται να υπακούσουν στις διαταγές για καταστολή των διαδηλωτών και συγκρούονται με τους χωροφύλακες. Ο διοικητής του Γ’ Σ.Σ. δίνει τη Διοίκηση των Α.Τ. σε αξιωματικούς του Στρατού, απαγορεύει τις συγκεντρώσεις ακόμα και λίγων ατόμων σε ανοιχτό και κλειστό χώρο και κλείνει τα μαγαζιά. Το βράδυ της 9 Μαΐου 1936 οι αρχές είχαν καταλυθεί και οι συνοικισμοί είχαν καταληφθεί από τους διαδηλωτές[7]. Το βράδυ, ο Μεταξάς έδωσε διαταγή σε ένα σύνταγμα στρατού από τη Λάρισα να μεταφερθεί στο λιμάνι της Θεσσαλονίκης για την αντιμετώπιση των απεργών εργατών[8]. Τα γεγονότα της Θεσσαλονίκης, όμως, έληξαν «άδοξα», με την «παρέμβαση» της Ενωτικής ΓΣΕΕ, δίνοντας στη συνέχεια την πρώτη «δικαιολογία» για την επιβολή δικτατορίας.

---

7 Π. Σηφναίος, επιμελητής ημερολογίου Μεταξά: «*Οι αρχές είχαν ουσιαστικά καταλυθεί. Οι συνοικισμοί όλοι είχαν καταληφθεί από τους διαδηλωτάς*».

8 Διάγγελμα Μεταξά 4.8.36: *«Έλαβα ένα ελάχιστο αναγκαίων εξουσιών για ν’ αντιμετωπίσω τον κομμουνιστικό κίνδυνο και δε σκοπεύω να τις καταθέσω προτού ξεκαθαρίσω τη χώρα από τον κομμουνισμό και εγκαθιδρύσω μιαν ακλόνητη τάξη. Ο ελληνικός τύπος καθώς και όλοι οι Έλληνες καλούνται να σεβαστούν την εθνική πειθαρχία. Για την ώρα δε γίνεται ζήτημα να διεξαχθούν εκλογές. Εκείνοι από σας που, στο παρελθόν, ανήκαν σε κόμματα, βρίσκονται τώρα υποχρεωμένοι να τα ξεχάσουν τελείως: δεν υπάρχουν πια κόμματα στην Ελλάδα. Το παλιό κοινοβουλευτικό σύστημα έχει για πάντα εξαφανιστεί. Η Κυβέρνηση είναι σταθερή και διαρκής και θα εφαρμόσει το παρόν σύστημα έως ότου ολοκληρώσει την πλήρη αποκατάσταση της ελληνικής κοινωνίας»*.

Η ΕΠΙΒΟΛΗ ΤΗΣ ΔΙΚΤΑΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΤΟ ΚΑΘΕΣΤΩΣ ΤΗΣ 4ης ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ

Η Ελλάς έγινε από την 4η Αυγούστου Κράτος αντικομμουνιστικό,
Κράτος αντικοινοβουλευτικό, Κράτος ολοκληρωτικό, Κράτος με βάση αγροτική και εργατική
και κατά συνέπεια αντιπλουτοκρατικό (...)
Κόμμα είναι όλος ο Λαός, εκτός από τους αδιόρθωτους κομμουνιστάς
και τους αντιδραστικούς παλαιοκομματικούς. Επομένως, αν ο Χίτλερ και ο Μουσολίνι
αγωνίζονταν πραγματικά για την ιδεολογία που υψώσανε για σημαία,
έπρεπε να υποστηρίζουν παντού την Ελλάδα με όλη τους τη δύναμη...
Ι. Μεταξάς, Ημερολόγιο, Απολογισμός του καθεστώτος την παραμονή της εισβολής της Γερμανίας το '41

Με πρόσχημα τη γενική απεργία που είχε εξαγγελθεί για τις 5 Αυγούστου 1936 και τον "κομμουνιστικό κίνδυνο", ο Μεταξάς, μια μέρα νωρίτερα από την απεργία, στις 4 Αυγούστου 1936, με την απόλυτη έγκριση του Γεωργίου Β,' επιβάλλει δικτατορία[9]. Το Σύνταγμα καταργείται, η Βουλή διαλύεται, τα κόμματα απαγορεύονται, τα συνδικάτα φιμώνονται, ο στρατός και η δημόσια διοίκηση εκκαθαρίζονται, η νεολαία συγκροτείται στη βάση της -χιτλερικών προτύπων- ΕΟΝ, η πιο αυστηρή λογοκρισία ελέγχει τις εφημερίδες και τις κάθε είδους δημοσιεύσεις[10], οι γυναίκες στέλνονται «πίσω» στην κουζίνα, την εκκλησία και τα παιδιά τους.
Το «ήπιο» (κατά το σύγγραμμα της Γ' Λυκείου) και «αντιπλουτοκρατικό» (κατά τον ίδιο τον δικτάτορα) καθεστώς της «4ης Αυγούστου», αν και δεν ήταν στρατιωτική δικτατορία, στελεχώθηκε κατά μεγάλο μέρος από δηλωμένους φασίστες, απότακτους αντιβενιζελικούς αξιωματικούς του στρατού αλλά και πολλούς εκπροσώπους των τραπεζιτικών και βιομηχανικών κέντρων εξουσίας[11]. Βασίστηκε στον συγκεντρωτισμό εξουσιών κυρίως στο πρόσωπο του «Ηγέτη» Μεταξά, χωρίς βέβαια να υποτιμάται ο αποφασιστικός ρόλος στελεχών του, όπως ο «διαβόητος» Μανιαδάκης και ο Κοτζιάς.

Ιδεολογία

Επίσημο δόγμα ήταν μία φασιστική ιδεολογία που κολάκευε τα εθνικιστικά αντανακλαστικά της μικροαστικής τάξης στην οποία ανήκε και ο ίδιος ο Μεταξάς.

9 Ημερολόγιο Μεταξά, Δ.214 (Γκοβόστη) : *«Κατέστη φανερόν ότι οι σκοποί οι επιδιωκόμενοι από τους διευθύνοντας την απεργιακήν κίνησιν είναι πολιτικοί, ανατρεπτικοί. Αν ήσαν οικονομικοί, θα εδέχοντο οι ιθύνοντες τας δύο εργατικές ομοσπονδίας την λύσιν, την οποίαν η κυβέρνησις επέβαλε εις τους καπνεμπόρους, και η οποία όχι μόνο καθορίζει κατώτατον ημερομίσθιον 90 δραχμών, αλλά προβλέπει και περί μέσου ημερομισθίου 100 περίπου δραχμών… Η κυβέρνησις δε θα εμποδίση βεβαίως το δικαίωμα της απεργίας από εκείνους οι οποίοι το έχουν, αλλά δεν θα επιτρέψει διατάρραξιν της τάξεως. Όσοι το επιχειρήσουν, θα συναντήσουν το κράτος του νόμου»* .

10 Ως αποτέλεσμα, κλείνουν οι προοδευτικές εφημερίδες (Ανεξάρτητος, Ελεύθερος Άνθρωπος, Ελευθέρα Γνώμη και εννοείται ο Ριζοσπάστης).

11 Χαρακτηριστική είναι η στελέχωση των Υπουργείων του καθεστώτος:
Κ. Μανιαδάκης (στρατιωτικός): Υφυπουργείο Δημόσιας Τάξης, με «χαρτοφυλάκιο» την «πάταξη του κομμουνισμού». Στις μέρες του, η Χωροφυλακή μεγάλωσε κατά 20%, η σχετικά πρόσφατη Αστυνομία Πόλεων επαγγελματοποιήθηκε και η «Ειδική Ασφάλεια Χωροφυλακής» αύξησε το προσωπικό της σχεδόν κατά 200%. Έμεινε γνωστός για τις ακραίες –έως σαδιστικές- κατασταλτικές μεθόδους που εισήγαγε και το μένος του απέναντι στους κομμουνιστές.
Κ. Κοτζιάς (πρώην Δήμαρχος Αθηναίων), Υπουργείο-Διοίκηση Πρωτευούσης: Επισκέφτηκε, ως υπουργός, επανειλημμένα τη Γερμανία και συναντήθηκε με υψηλόβαθμα στελέχη της χιτλερικής κυβέρνησης (Γκέμπελς, Γκέρινγκ, φον Σίραχ, κ.α.). Θεωρούνταν «θαυμαστής» του Χίτλερ, τον οποίο είχε συναντήσει και προσωπικά, και στο Βερολίνο χαρακτηριζόταν άριστος διαφημιστής του ναζισμού. Προσπάθησε ανεπιτυχώς, πριν τη δικτατορία, να ανοίξει παράρτημα της χιτλερικής νεολαίας στην Αθήνα. Σε αυτόν υπάγονταν τα «Τάγματα Εργασίας».
Αλλά και οι υπουργοί:
Θ.Σκυλακάκης στο Υπουργείο Εσωτερικών, γνωστός φασίστας του Μεσοπολέμου, συμμετείχε ενεργά στην προετοιμασία της δικτατορίας αλλά απομακρύνθηκε σύντομα από αυτήν λόγω εσωτερικών ερίδων, **Α. Χατζηκυριάκος** (πρόεδρος του Συνδέσμου Βιοτεχνών και Βιομηχάνων) στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας (έως τα μέσα του 1937), **Ι. Αρβανίτης** (ΕΤΕ) στο Υπουργείο Εθνικής Οικονομίας & Οικονομικών, **Αλ. Κορυζής** (Διοικητής της Εθνικής Τράπεζας) στο Υπουργείο Πρόνοιας, **Θ. Νικολούδης**, Υφυπουργείο Τύπου και Τουρισμού, με «χαρτοφυλάκιο» την καθεστωτική προπαγάνδα και τη λογοκρισία. Διακρινόταν για τον βαθύ φασισμό και τον δηλωμένο φιλοχιτλερισμό του.

Διακήρυξε τη δημιουργία του «Γ' Ελληνικού Πολιτισμού» - κατ' απομίμηση του χιτλερικού Γ' Ράιχ-, παρουσίασε σαν πρότυπο των νέων τη στρατοκρατική και σκοταδιστική αρχαία Σπάρτη και τη θρησκοληψία του βυζαντινού καλογηρισμού και επιτιθόταν στην αρχαία Αθήνα.
Κήρυττε την Fuhrerprinzip, την αρχή του αλάθητου και της παντοδυναμίας του αρχηγού. Όπως όμως και τα άλλα φασιστικά καθεστώτα των Βαλκανίων αλλά και ο Φράνκο, δεν χρησιμοποιούσε τους όρους "φασιστικός" και "εθνικοσοσιαλιστικός" αφενός λόγω της εμφανούς απέχθειας της κοινωνίας προς τα αντίστοιχα καθεστώτα του Μουσολίνι και του Χίτλερ, αλλά και για να μη δημιουργεί προστριβές με την "προστάτιδα" Αγγλία.
Σε κάθε περίπτωση, είναι παραπάνω από βέβαιο ότι η συγκεντρωτική διοικητική εξουσία και οι παραστρατιωτικές οργανώσεις δημιούργησαν τις βάσεις των ισχυρών κινήσεων της ακροδεξιάς που έπαιξαν αργότερα σημαντικό ρόλο.

Η καταστολή

Ένας από τους πιο ισχυρούς μύθους, λοιπόν, που περιβάλλει την περίοδο της δικτατορίας του Μεταξά είναι ότι ήταν "αναίμακτη" αλλά και σχετικά "ήπια". Έτσι ερμηνεύτηκε η αρχή του καθεστώτος "σακατεύετε αλλά μην σκοτώνετε".
Κατά την περίοδο της μεταξικής δικτατορίας έγιναν πολλές δολοφονίες, όπως στην περίπτωση του χημικού Μαρουκάκη, που είχε κατηγορηθεί για την έκδοση του παράνομου Ριζοσπάστη, του Ν. Βαλλιανάτου[12] και 12 περίπου ακόμα κρατουμένων που δολοφονήθηκαν στα κελιά της δικτατορίας, των δεκάδων αγωνιστών που δολοφονήθηκαν πεθαίνοντας από τις κακουχίες στις φυλακές και τις εξορίες, αλλά και στην περίπτωση των φυλακισμένων-εξορισθέντων αγωνιστών που παραδόθηκαν από το καθεστώς στους Γερμανοϊταλούς το 1941 και αργότερα εκτελέστηκαν. Χωρίς να ξεχνάμε, βέβαια, τους δολοφονημένους εργάτες της Θεσσαλονίκης.
Ο Μανιαδάκης οργάνωσε τη μυστική αστυνομία του μεταξικού κράτους στα πρότυπα της Γκεστάπο. Στις μέρες της παντοδυναμίας του, οι δρόμοι και τα δημόσια κτίρια έβριθαν πρακτόρων και κυρίως χαφιέδων της Ασφάλειας που κρυφάκουγαν, παρακολουθούσαν και έκαναν συλλήψεις. Οι φυλακές γέμισαν από πολιτικούς κρατουμένους, το ΚΚΕ εκτός νόμου και όλα του τα στελέχη στην εξορία[13], μαζί με χιλιάδες άλλους εκτοπισμένους. Μόνο το πρώτο τρίμηνο της δικτατορίας, έγιναν χιλιάδες συλλήψεις και 1.000 άτομα περίπου εκτοπίστηκαν, ενώ αυτοί που πέρασαν από τα μπουντρούμια των Ασφαλειών και των Αστυνομικών Τμημάτων του καθεστώτος αλλά και από τις εξορίες υπολογίζονται σε δεκάδες χιλιάδες.
Τα βασανιστήρια, που αφορούσαν κάθε αντίπαλο του καθεστώτος, δύσκολα περιγράφονται. Για την απόσπαση "ομολογιών" και δηλώσεων "μετάνοιας" χρησιμοποιούνταν η μέθοδος του ρετσινόλαδου[14] και του πάγου, αλλά και η φάλαγγα, η ασιτία, η μέθοδος με το σιδερένιο στεφάνι...
Ιδιαίτερη θέση στην ιστορία άγριας καταστολής της μεταξικής περιόδου είχε ο Αναγκαστικός Νόμος 117/1936 "Περί μέτρων προς καταπολέμησιν του κομμουνισμού και των εκ τούτου συνεπειών", το γνωστό "ιδιώνυμο Μεταξά", που αντικατέστησε το "ηπιότερο" "ιδιώνυμο Βενιζέλου". Αποτέλεσε ένα πολύ ισχυρό εργαλείο για τη δίωξη αγωνιστών, πολιτικών αντιπάλων και κομμάτων, προεχόντως του ΚΚΕ, ιδεών, συγγραφέων και βιβλίων, τιμωρώντας με φυλάκιση και εξορία ακόμα και την απλή έκφραση αρνητικής γνώμης κατά του καθεστώτος ή τη συμμετοχή σε απεργία.

Η λογοκρισία

Ήδη από το βράδυ της 4ης Αυγούστου επιβλήθηκε αυστηρή λογοκρισία στις εφημερίδες, ενώ πολύ σύντομα ιδρύθηκαν επιτροπές λογοκρισίας για τον τύπο, το θέατρο και τον κινηματογράφο.
Στις 5 Αυγούστου, ο ίδιος ο Μεταξάς έστειλε στους διευθυντές εφημερίδων διαταγή (με τη ρητή εντολή να μη δημοσιευτεί) με την οποία απαγόρευε ουσιαστικά κάθε δημοσίευση πλην εκείνων που υμνούσαν τη δικτατορία. Σύμφωνα με την υπ' αριθμόν 1 εντολή: *«απαγορεύεται απολύτως η εμφάνισις λευκού εις τας στήλας των εφημερίδων.*

---

12 Και οι δυο ρίχτηκαν από την ταράτσα της Ασφάλειας, αφού είχαν βασανιστεί φριχτά. Η επίσημη εκδοχή ήταν, φυσικά, "αυτοκτονία".

13 4 1/2 χρόνια συνεχών διώξεων συνέτριψαν κυριολεκτικά τις παράνομες κομμουνιστικές οργανώσεις και αποδεκάτισαν την ηγεσία του ΚΚΕ, που πλέον παρενέβαινε από την εξορία και τις φυλακές.

14 Ο "ανακρινόμενος" υποχρεωνόταν με σωματική βία αλλά και με άλλα βασανιστήρια να πιει διαδοχικά 3 ποτήρια ρετσινόλαδο, το οποίο λειτουργούσε ως καθαρτικό. Στη συνέχεια, κλειδωνόταν στο κελί του για 3-4 μέρες, χωρίς να του επιτρέπεται να πάει στην τουαλέτα, με αποτέλεσμα ο κρατουμενος να γίνεται ένα αληθινό ράκος και το κελί του ένας πραγματικός υπόνομος.

Αι εφημερίδες υποχρεούνται να συμπληρώνουν τα δημιουργούμενα κενά...»!
Βέβαια, παρά την ακραία λογοκρισία, το καθεστώς δεν δυσκολεύτηκε να "καθυποτάξει" τον Τύπο, αφού οι περισσότεροι διευθυντές και ιδιοκτήτες επέδειξαν αξιοσημείωτη προθυμία στήριξης του καθεστώτος. Η Εστία και η Καθημερινή είχαν από πριν ταχθεί υπέρ της δικτατορίας[15], οι εφημερίδες του συγκροτήματος Λαμπράκη (Ελεύθερον Βήμα κ.α.) έσπευσαν να συνταχθούν μαζί της, ενώ οι υπόλοιπες συναγωνίζονταν στο ποια θα υμνήσει περισσότερο το καθεστώς.

Το κάψιμο των βιβλίων - Το "φιλεκπαιδευτικό" καθεστώς

Από τις πρώτες πράξεις του καθεστώτος, στα πρότυπα της ναζιστικής γερμανίας, ήταν και το κάλεσμα σε δημόσιο κάψιμο των «προοδευτικών» βιβλίων (στις στήλες του Ολυμπίου Διός, στο Πασαλιμάνι και αλλού), που κατασχέθηκαν από λεηλατημένα βιβλιοπωλεία, πρακτορεία και σπίτια. Ανάμεσα σε αυτά, έργα του Μαρξ, του Ένγκελς, του Λένιν αλλά και των Χάινε, Σω, Φρόυντ, Τσβάιχ, Φράνς, Γκόρκι, Ντοστογιέφσκι και Δαρβίνου. Από τη λογοκρισία του καθεστώτος δεν ξέφυγαν -ως έργα ανατρεπτικά- ούτε η Αντιγόνη του Σοφοκλή, που παίχτηκε "κομμένη" στο Εθνικό Θέατρο, ούτε ο Επιτάφιος του Θουκυδίδη.
Το «αντιπλουτοκρατικόν» κράτος του Μεταξά πάσχισε εξ αρχής να προμηθεύσει τους «ταξικούς του εχθρούς» με ακόμα περισσότερο φθηνό και εξαθλιωμένο εργατικό δυναμικό. Με χαρακτηριστικό κυνισμό, διακήρυξε την απέχθειά του προς την εκπαίδευση των παιδιών και περιόρισε ακόμα περισσότερο τη δυνατότητα πρόσβασης σε τάξεις πέραν του δημοτικού[16]. Όσοι είχαν τη δυνατότητα να πηγαίνουν σχολείο, διδάσκονταν τα «νέα» σχολικά εγχειρίδια διάδοσης του φασισμού, της θεοκρατίας και της πνευματικής βλακείας. Κατά τα 'αλλα, *«έχτισε σχολεία»...*

Οικονομία - Δημόσια Διοίκηση και διαφθορά

Ένας ακόμα μύθος που συνοδεύει το μεταξικό καθεστώς είναι η δήθεν φιλολαϊκή οικονομική πολιτική του.
Η 4η Αυγούστου ήταν καθεστώς γεννημένο από τα πλέον αντιδραστικά κομμάτια της αστικής τάξης, των ανακτόρων και των Άγγλων. Εγκαθιδρύθηκε προκειμένου να εξυπηρετήσει αυτά τα συμφέροντα, ενόψει του διαφαινόμενου παγκόσμιου πολέμου, αλλά και για να καταπνίξει τις ολοένα και πιο δυνατές κοινωνικές-ταξικές αντιστάσεις. Η περίφημη φιλολαϊκή του πολιτική δεν ήταν τίποτε άλλο από την έκφραση του φόβου του απέναντι σε μια αντιστεκόμενη αλλά οικονομικά εξαθλιωμένη εργατική τάξη και της συνακόλουθης τακτικής που επέλεξε ο δικτάτορας για να αποφύγει κλυδωνισμούς του καθεστώτος του.
Βασική αρχή του καθεστώτος ήταν *«η αδιάκοπος φροντίς για τη στερέωση του αστικού καθεστώτος* (δηλ. των "πλουτοκρατών") *με όλας τα αναγκαίας θυσίας δια το σύνολον της κοινωνίας και ιδίως δια τας ενδεείς τάξεις»*[17].
Ωφελημένοι πάντα, από κάθε άποψη, ήταν οι εργοδότες. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας, η όποια αύξηση των μισθών ισοσκελίστηκε με την πτώση της αξίας του χρήματος και την τεράστια άνοδο του κόστους ζωής. Το κατά κεφαλήν ετήσιο εισόδημα ήταν στο Βέλγιο 309 δολάρια, στη Γαλλία 398 και στην Ελλάδα... 61. Επιπλέον, η αναπροσαρμογή της φορολογικής νομοθεσίας ευνόησε τις κυρίαρχες οικονομικά τάξεις, αφού οι χαμηλά αμειβόμενοι αλλά και οι άνεργοι "στέναζαν" από τους έμμεσους φόρους που έφταναν στο 79% της συνολικής φορολογίας, ενώ οι άμεσοι συχνά δεν εξοφλούνταν λόγω της διαφθοράς. Η οικονομική εξαθλίωση των χαμηλών οικονομικά στρωμάτων ήταν τέτοια ώστε να υποσιτίζεται "αισθητώς" πάνω από το 30% του πληθυσμού. Ενώ η χώρα ήταν τσακισμένη από τα εξωτερικά χρέη, το καθεστώς συνήψε νέα δάνεια: 350 εκατ. δρχ από Γερμανία και 4 εκατ. λίρες από Αγγλία, με ένα μεγάλο μέρος να καταλήγει στις τσέπες του περιβάλλοντος του δικτάτορα.

---

15 *«Η από της παρελθούσης Τρίτης επιβληθείσα νέα τάξις πραγμάτων εις την Ελλάδα, δεν ευρίσκει απλώς σύμφωνον την εφημερίδα αυτήν, Την ευρίσκει εν μέρει υπεύθυνον. Διότι από μακρού χρόνου η εφημερίς αυτή συνέστησε και ηυχήθη όπως έλθη ημέρα, κατά την οποίαν το κράτος του κοινοβουλευτισμού και των ελευθεριών αντικαταστήση, έστω και προς καιρόν, νέον κράτος επιβολής και αυστηρότητος»*, Γ.Β. Βλάχος, κύριο άρθρο στην Καθημερινή της 7.8.1936.

16 *«Δια της ασυλλογίστου ιδρύσεως ημιγυμνασίων και γυμνασίων (...) προεκλήθη η τροπή των νέων προς την κλασσικής εκπαίδευσιν (...). Προς θεραπείαν του ατόπου τούτου η κυβέρνησις προέβη εις την κατάργησιν των ημιγυμνασίων (...) και την ελάττωσιν των λυκείων (...) ούτως ώστε οι απόφοιτοι των σχολείων τούτων να ικανοποιούν τας κοινωνικάς και κρατικάς ανάγκας χωρίς να προστίθενται εις το λεγόμενον διανοητικόν προλεταριάτον»*, από «1936-1937, Ένας χρόνος δημιουργικού μόχθου», Αθήνα, εκδ. Εθνικής Εταιρίας, 1937

17 Λόγος του Μεταξά σε συγκέντρωση στην Αθήνα, στις 2.10.1936.

Αντίστοιχα συνέβησαν και με τη περιβόητη «αγροτική μεταρρύθμιση» Μεταξά, που όχι μόνο δεν έσωσε τους αγρότες, όχι μόνο δεν διέγραψε τα χρέη τους (που ήταν και το βασικό τους αίτημα πριν τη δικτατορία) αλλά τους έδωσε βορά στα τοκογλυφικά δάνεια της Αγροτικής Τράπεζας. Όσο για την «πλουτοκρατία»: η τετραετία 1936-1940 υπήρξε χρυσή εποχή για το ελληνικό κεφάλαιο, αφού η στυγνή δικτατορία είχε εξαλείψει τις εργατικές αντιστάσεις και τα οικονομικά αφεντικά μπορούσαν ανενόχλητα να λεηλατούν τους εργαζόμενους, ταυτόχρονα, δε, απολάμβαναν και τη θετική οικονομική εύνοια του καθεστώτος. Το ποσοστό του βιομηχανικού κέρδους της περιόδου έχει υπολογιστεί σε 25%, με ιδιαίτερα ευνοημένες εταιρίες την Εταιρία Πυριτιδοποιείου (Μποδοσάκης), την αγγλική Πάουερ και την Εταιρία Λιπασμάτων (Κανελλόπουλος, Χαρίλαος κλπ).

Η διαφθορά

Η διαφθορά υπήρξε χαρακτηριστικό γνώρισμα της Μεταξικής δικτατορίας και της Ε.Ο.Ν.: σκάνδαλα, ρεμούλες, παράνομοι διορισμοί. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του δημοσιογράφου Ι. Διάκου, του "πρωτοπαλίκαρου" του Μεταξά και πιστού του συνεργάτη, που, όταν έφυγε για την Αίγυπτο μαζί με την Κυβέρνηση του Τσουδερού, κουβαλούσε μαζί του ολόκληρο θησαυρό, που έχει καταγραφεί σε Πιστοποιητικό του Τελωνείου της Αλεξάνδρειας. Αλλά και των μεγαλοστελεχών των εργατικών σωματείων (άνθρωποι του καθεστώτος που είχαν μετατρέψει τα σωματεία και τις συνδικαλιστικές ενώσεις σε "παραρτήματα της ασφάλειας"), που λάμβαναν ιδιαίτερα παχυλές "επιδοτήσεις"[18].

Κοινωνική και εργατική πολιτική

Ένας από τους ιδιαίτερα διαδεδομένους μύθους σχετικά με τη μεταξική δικτατορία, αφορά στη φιλεργατική και κοινωνική πολιτική του καθεστώτος, με ιδιαίτερες αναφορές στη δήθεν "σύσταση του ΙΚΑ", τη "θέσπιση του οκταώρου και των συλλογικών συμβάσεων" και άλλα ευφάνταστα κατορθώματα.

Η αλήθεια είναι ότι το "φιλεργατικόν" και "αντιπλουτοκρατικόν" καθεστώς του Μεταξά, σαν κάθε φασιστικό καθεστώς που σέβεται τον εαυτό του, υπεράσπισε λυσσωδώς τα συμφέροντα των "πλουτοκρατών" που το ανέδειξαν και το διατήρησαν στην εξουσία. Ιδιαίτερη μνεία μάλιστα πρέπει να γίνει στη σχέση του Μεταξά με τον ιδιοκτήτη των Λιπασμάτων, Μποδοσάκη, με τον οποίο προετοίμασαν από κοινού το πραξικόπημα. Αφού μετέτρεψε τα συνδικαλιστικά όργανα των εργατών σε παραρτήματα της Ασφάλειας, αφού έσπειρε την τρομοκρατία και τον χαφιεδισμό στους εργασιακούς χώρους, αφού περιέστειλε κάθε ελευθερία, αφού παραχώρησε ως μοναδικό "δικαίωμα" των εργατών να υμνούν τον "Πρώτον Εργάτη Μεταξάν", τον "Εργάτη Υπουργό Δημητράτο" και την 4η Αυγούστου, επέκτεινε το 8ωρο[19] σε μερικές ακόμα ειδικότητες καθώς και το δικαίωμα άδειας κ.α., ρυθμίσεις που όμως ποτέ δεν εφαρμόστηκαν από τους εργοδότες! Ταυτόχρονα, η απαγόρευση των απεργιών (με ποινή φυλάκισης) καθιστούσε αδύνατη κάθε διεκδίκηση. Επιπλέον, η ανεργία όχι μόνο δεν "εξαλείφθηκε", αλλά ορισμένοι κλάδοι εμφάνισαν αύξηση (λ.χ. ναυτεργάτες). Και τι έκανε γι' αυτό το καθεστώς; Ψήφισε την "εκ περιτροπής εργασία"(!!) με τη μορφή της μείωσης ωρών εργασίας αλλά και περιορισμού των μεροκαμάτων του μήνα[20].

Σε κάθε περίπτωση, η ιστορία των εργατικών αγώνων από πολύ νωρίς έγραψε τον φασίστα Μεταξά στις πιο μαύρες σελίδες της, στη μνήμη των 13 δολοφονημένων εργατών του Μάη του '36.

Ειδικά για το ανέκδοτο της «ίδρυσης» του ΙΚΑ

Όπως πληροφορηθήκαμε από το σχολικό σύγγραμμα της Γ' Λυκείου, στη δικτατορία Μεταξά χρωστάμε τη *«λήψη για πρώτη φορά, σοβαρών μέτρων στον τομέα της κοινωνικής ασφάλισης – όπως ιδιαίτερα η σύσταση του ΙΚΑ, το 1937»*.

Ο νόμος που προέβλεπε την ίδρυση του ΙΚΑ κατατέθηκε προς ψήφιση για πρώτη φορά από τους Φιλελευθέρους, το 1932, ψηφίστηκε, δε, το 1934, με κυβέρνηση του Λαϊκού Κόμματος[21]. Ο ιδρυτικός νόμος προέβλεπε ότι θα λειτουργούσε μετά από 2 χρόνια δηλαδή το 1936. Η ίδρυση του ΙΚΑ συνδέεται άρρηκτα με το κύμα μαχητικών απεργιών και των εργατικών διεκδικήσεων των αρχών της δεκαετίας του '30, ενώ ταυτόχρονα

---

18 Π.χ. οι μισθοί και οι αργομισθίες μόνο της ΓΣΕΕ ξεπερνούσαν το 1.500.000 δραχμές το μήνα.

19 Το οποίο -όπως και το ΙΚΑ- είχε ήδη θεσπιστεί πριν τη δικτατορία (βλ. Προεδρικό Διάταγμα "Περί κωδικοποιήσεως και συμπληρώσεως των περί οκταώρου εργασίας διατάξεων, ΦΕΚ Α212/1932).

20 Αναγκαστικός Νόμος 2000/1939.

21 ΠΔ 6298/1934. Από το site της Γενικής Γραμματείας Κοινωνικών Ασφαλίσεων πληροφορούμαστε ότι πρώτος πρόεδρος του ΙΚΑ ήταν ο Π. Κανελλόπουλος την περίοδο 1934-1935!

φαίνεται να εξυπηρέτησε την πολιτική των εγχώριων αφεντικών για άμβλυνση του κοινωνικού-ταξικού ανταγωνισμού, στα χρόνια πριν τον Β' παγκόσμιο πόλεμο.
Συνεπώς, η κυβέρνηση Μεταξά δεν «ίδρυσε», ούτε «σύστησε» το ΙΚΑ, αλλά απλά είχε προλάβει να κάνει πραξικόπημα κατά τη χρονική στιγμή που είχε προβλεφθεί να λειτουργήσει. Και πολύ σύντομα, στην περίοδο 1939-1940, με πρόφαση τον δήθεν στρατιωτικό εξοπλισμό της ελλάδας, στον οποίο θα αναφερθούμε αργότερα, έβαλε χέρι στο σύνολο των αποθεματικών των ασφαλιστικών ταμείων, μαζί και του ΙΚΑ.

Η Εθνική Οργάνωση Νεολαίας (Ε.Ο.Ν.)

Αν και η ίδρυση της ΕΟΝ έλαβε χώρα σχεδόν ταυτόχρονα με το πραξικόπημα, οι πρώτοι πυρήνες της φτιάχτηκαν το 1937 από μέλη φασιστικών οργανώσεων που δρούσαν πριν τη δικτατορία. Για παράδειγμα, στην Αθήνα, η αρχή έγινε από τον «Εθνικό Παμφοιτητικό Σύλλογο» του γνωστού φασίστα και κληρονόμου των εργοστασίων Λιπασμάτων στη Δραπετσώνα, Αλέκου Κανελλόπουλου, ο οποίος πολύ σύντομα έγινε αρχηγός («Κυβερνητικός Επίτροπος») της Ε.Ο.Ν.[22]. Επικεφαλής των φαλαγγιτισσών ορίστηκε η κόρη του Μεταξά, Λουλού Ματζούφα.
Η ίδρυση της Ε.Ο.Ν. υπήρξε από τις βασικές προτεραιότητες το μεταξικού καθεστώτος. Δομημένη πάνω στην ιδέα της καθολικής στρατιωτικοποίησης και της ιδεολογικής ομογενοποίησης, αποτελούσε το προσωπικό στοίχημα του Μεταξά, έναν μηχανισμό λαϊκής βάσης, υπό την απόλυτη προσωπική του επιρροή. Σύντομα εξέδωσε το περιοδικό «Νεολαία» που αγοραζόταν υποχρεωτικά από τα σχολεία ανά την ελλάδα, ενώ καθιέρωσε τις μαθητικές παρελάσεις, επέβαλε τη στολή των νεολαίων και κατάργησε μία σχολική μέρα (την Τετάρτη) προς το σκοπό της διδασκαλίας της φασιστικής ιδεολογίας του καθεστώτος[23].
Η συμμετοχή στην ΕΟΝ ήταν τυπικά προαιρετική, ό,τι βέβαια μπορεί να σημαίνει η λέξη «προαιρετική» εντός ένα αστυνομικού φασιστικού καθεστώτος. Για παράδειγμα, οι πολλές απουσίες από τις «Τετάρτες» της ΕΟΝ οδηγούσαν στην αποβολή από το σχολείο, οι θέσεις δημοσίων υπαλλήλων πληρούνταν «κατά προτίμηση»(!) από μέλη της, καθηγητές έβαζαν στα θρανία των μαθητών αιτήσεις «εθελοντικής» εγγραφής, κ.ο.κ. Χαρακτηριστική άλλωστε είναι η άποψη του Κανελλόπουλου σχετικά με αυτήν την «προαιρετικότητα»: *«Και ναι μεν, επαναλαμβάνω, δεν επιτρέπομεν να γίνεται καμμία πίεσις και κανείς εξαναγκασμός, αλλά αφ' ετέρου απέναντι του Έθνους αυτού έχομεν ως Κράτος υποχρεώσεις και η πρώτη μας υποχρέωσις είναι, ότι δεν ημπορούμεν να ανεχθώμεν μέσα εις τον τόπον μας να υπάρχουν άνθρωποι, οι οποίοι έχουν το θράσος, το ανήκουστον, να λένε ότι δεν θέλομεν να υπηρετώμεν τον τόπον (…). Λοιπόν, το ελάχιστον το οποίον έχει να κάμη το Κράτος (…) είναι να ειπή ότι: Κύριε, εν τοιάυτη περιπτώσει δεν ημπορείς να υπολογίζεις εις εμέ»*!
Η ΕΟΝ καλλιεργούσε κατά σύστημα τον χαφιεδισμό. Παράλληλα με αυτήν, λειτούργησαν τα "τάγματα εργασίας"[24].

Μετά το τέλος του μεταξικού καθεστώτος, η ΕΟΝ πέρασε στα αζήτητα της ιστορίας, όμως τα περισσότερα από το «επιφανή στελέχη της» διακρίθηκαν κατά τη διάρκεια της γερμανικής κατοχής για τη «συνεργασία» τους με τις ναζιστικές και φασιστικές δυνάμεις.

---

22 Το «ήπιο», κατά το σχολικό εγχειρίδιο της Γ' Λυκείου, και «αντιπλουτοκρατικό» κατά τον ίδιο τον δικτάτορα, Κράτος Μεταξά πλαισιωνόταν από «Επιφανή» στελέχη της φασιστικής νεολαίας υπήρξαν – μεταξύ άλλων: η Σίτσα Καραϊσκάκη, γερμανοτραφής πρώην συνεργάτης του Χίτλερ, θεωρητικό πουλέν της οργάνωσης, που αφιερώθηκε στην κατήχηση των γυναικών στη βάση της ναζιστικής αρχής των τριών Κ - Kinder, Kuche, Kirche (παιδιά, κουζίνα, εκκλησία). Κατά την περίοδο της κατοχής, η Σ.Κ. έγινε σύμβουλος της γερμανικής πρεσβείας, γεγονός που με την απελευθέρωση την οδήγησε στην άτακτη φυγή προς τη γερμανία, όπου παντρεύτηκε γερμανό βιομήχανο. Κώστας Δούκας, στέλεχος της «Διοίκησης Ανώτατων Σχολών» της ΕΟΝ. Κατά την κατοχή, συνεργάστηκε με την γκεστάπο και έγινε μεταφραστής στα κρατητήρια της οδού Μέρλιν. Δολοφονήθηκε από τους Γερμανούς Ναζί, κατά την αποχώρησή τους, μαζί με άλλους 40 διερμηνείς και συνεργάτες τους.

23 Τις «Τετάρτες» της ΕΟΝ, οι νέοι διδάσκονταν και μυούνταν στις αρετές του καθεστώτος: πατρίδα, θρησκεία, οικογένεια, βασιλιά, αρχαιολαγνεία, λατρεία του ηγέτη, ναζισμό, φασισμό, αντικομμουνισμό, στρατιωτικοποιημένη ζωή, και άλλα τέτοια.

24 Τα μέλη της ΕΟΝ φορούσαν ομοιόμορφη μπλε σκούρα στολή και δίκωχο, και χωρίζονταν ανάλογα με την ηλικία τους σε σκαπανείς, -ισσες (7-13 ετών), φαλαγγίτες (-ισσες) Β (14-18) και φαλαγγίτες (-ισσες) Α (19-25). Τον Δεκέμβριο του 1937 ιδρύθηκαν επίσης στην Αθήνα, με πρωτοβουλία του Κ. Κοτζιά, τα Τάγματα Εργασίας, μια παραστρατιωτική οργάνωση (400 περίπου ατόμων με γκρίζες στολές) υπό την αρχηγία του Ιωάννη Βεζανή, η οποία ακολουθούσε το μοντέλο των ναζιστικών Ταγμάτων Εφόδου. Η δράση τους ωστόσο υπήρξε βραχύβια και πρακτικά δεν ξεπέρασε τα όρια του γραφικού• στις 9 Ιουνίου 1938 καταργήθηκαν με απόφαση του Μεταξά και τα μέλη τους προσχώρησαν στην ΕΟΝ.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΥ ΜΕΣΟΠΟΛΕΜΟΥ

«Ο Α` Παγκόσμιος Πόλεμος (1914–1918) έθεσε επί ποδός πολέμου 65.000.000 άντρες, άφησε άνω από 8.000.000 νεκρούς και άλλους 21.000.000 τραυματίες σάρωσε τέσσερις από τις παλιές αυτοκρατορίες της ηπείρου κι έκανε την Ευρώπη «ένα εργαστήριο πάνω σ` ένα τεράστιο νεκροταφείο»... Μέσα στα ερείπια του Παλαιού Καθεστώτος,..., οι πολιτικοί υπόσχονταν στις μάζες, που είχαν χειραφετηθεί πολιτικά και κινητοποιηθεί όσο ποτέ άλλοτε, μια δικαιότερη κοινωνία κι ένα κράτος που θα τους άνηκε.»

(M. Mazower, Η σκοτεινή ήπειρος)

Η περίοδος που ακολούθησε μέχρι και την έναρξη του Β' Παγκόσμιου Πολέμου, ο Μεσοπόλεμος, αποτέλεσε ένα πολυσχιδές πεδίο πολιτικών και κοινωνικών ζυμώσεων τόσο από την πλευρά της εξουσίας όσο και από την πλευρά των κινημάτων.

Η οικονομική και πολιτική άρχουσα τάξη, κατά την απομάκρυνσή τους από τις παλαιού τύπου αυτοκρατορίες, ακολούθησαν διάφορα μοντέλα οργάνωσης. Ως αποτέλεσμα, στην Ευρώπη επικρατούσε ένα συνονθύλευμα πολιτειακών οργανώσεων, άλλοτε περισσότερο υβριδικών κι άλλοτε πιο συνηθισμένων. Οι εναπομείνασες αυτοκρατορίες λάμβαναν όλο και περισσότερο εθνο-κρατικά χαρακτηριστικά (όπως η Βρετανική), αυταρχικά και μοναρχικά καθεστώτα ξεπηδούσαν διαρκώς στο προσκήνιο, ενώ διάφορα δημοκρατικά μοντέλα (φιλελεύθερα ή τύπου Βαϊμάρης) επιχειρούσαν να εγκατασταθούν πάνω στις δάφνες της νίκης ή στις πίκρες της ήττας του Α' Παγκόσμιου Πολέμου[25]. Μέσα στη δίνη αυτών των αλλαγών έκαναν τα πρώτα τους βήματα τα φασιστικά και εθνικοσοσιαλιστικά μοντέλα σε Ιταλία και Γερμανία αντίστοιχα, τα οποία τη δεκαετία του '30 γιγαντώθηκαν και ανέλαβαν την εκπλήρωση των ιδεολογικών τους οραμάτων...

Παράλληλα, η νέα κοινωνική συνθήκη που σχημάτισε ο Μεσοπόλεμος βρίθει από πολυπληθή κινήματα, άλλοτε ανατρεπτικά και άλλοτε διεκδικητικά. Η χειραφέτηση των «από κάτω» -στις στάχτες των πολέμων και της βίαιης εκβιομηχάνισης- ενεργοποιείται, οργανώνεται και ξεδιπλώνεται, ανεξάρτητα από το βαθμό επιτυχίας κάθε φορά. Σε κάθε περίπτωση, ο ρόλος τους στο πολιτικό γίγνεσθαι δεν είναι πλέον διακοσμητικός αλλά καθοριστικός, ακόμα και στα μάτια των πιο υπεροπτών ηγετών.

---

25 Το ελληνικό κράτος είναι τυπικό παράδειγμα της ρευστότητας της περιόδου: η λήξη του Α' ΠΠ το βρίσκει στο στρατόπεδο των νικητών. Η διαχρονική επεκτατική πολιτική του απέναντι στα γειτονικά του κράτη όχι μόνο ανταμείβεται με τα εδαφικά οφέλη της συνθήκης των Σεβρών, αλλά γιγαντώνεται με τον Μεγαλο-Ιδεατισμό της «Ελλάδας των 5 θαλασσών και των 3 ηπείρων» που πρεσβεύει αρχικά το Φιλελεύθερο κόμμα του Ελ.Βενιζέλου και μετέπειτα το Λαϊκό κόμμα. Ο επιθετικός πόλεμος της Ελλάδας ενάντια στο υπό σύσταση τουρκικό κράτος αποτυγχάνει παταγωδώς και ο ελληνικός στρατός δέχεται μία σφοδρή ήττα. Με τη μικρασιατική καταστροφή, πάνω άπο 1,5 εκατομμύριο πρόσφυγες καταφεύγουν πάμφτωχοι στο ελληνικό κράτος όπου χλευάζονται ως «τουρκόσποροι» από τους «καθαρούς» έλληνες της ενδοχώρας, ενώ συγχρόνως το ελληνικό κεφάλαιο τρίβει τα χέρια του μπροστά στο νέο και πάμφθηνο εργατικό δυναμικό. Η ελλάδα μαζί με την τουρκία διαπλάθουν τα πρωτοπόρα ήθη της νέας εποχής: τα δύο κράτη συμφωνούν σε μία πρωτοφανή για την εποχή ανταλλαγή πληθυσμών και είναι οι πρώτες χώρες που εφαρμόζουν τη σύγχρονη μορφή του ξεριζώματος και της εκτόπισης πληθυσμών από τις γενέτειρές τους, μία τακτική που έκτοτε θα βρει πολλούς μιμητές (π.χ. στην περίπτωση του εβραϊκού ολοκαυτώματος από τους ναζί).

Έτσι, τη δεκαετία του '20 το ελληνικό κράτος, έχοντας ηττηθεί στον πόλεμο και εφαρμόζοντας πολιτικοστρατιωτικές κυρίως εκκαθαρίσεις εναντίον των συντηρητικών του Λαϊκού κόμματος, περνάει σε μία φιλελεύθερη δημοκρατία εκθρονίζοντας -για πρώτη φορά στην ιστορία του- τον βασιλιά. Η περίοδος που ακολουθεί, κατά τα ευρωπαϊκά πρότυπα, αποδεικνύει την αδυναμία του φιλελευθερισμού να ανταπεξέλθει στα δεδομένα της εποχής, ιδιως μετά το Κραχ του 1929. Το 1933, χρονιά της ναζιστικής επικράτησης στη Γερμανία, η συντηρητική πτέρυγα (Λαϊκό Κόμμα) επιστρέφει στην εξουσία και δίνει μία άλλου τύπου δημοκρατική λύση στη συστημική αστάθεια: παλινόρθωση του βασιλιά μετά από 12 χρόνια απουσίας με μία εκλογική νοθεία που άγγιζε τα όρια του σουρεαλισμού (με 98% των ψήφων υπέρ της βασιλείας). Το 1936, οι εκλογές δεν δίνουν καθαρό αποτέλεσμα, δημιουργείται μία μεταβατική και ημιδικτατορική κυβέρνηση με τον βασιλοαναθρεμμένο και ανύπαρκτο πολιτικά Μεταξά να φυτεύεται στην κυβέρνηση από τον Γεώργιο ως αντιπρόεδρος της κυβέρνησης και ως υπουργός στρατιωτικών (ένα από τα ανώτατα και πιο κρίσιμα υπουργεία για τα δεδομένα της εποχής), φτάνοντας τελικά στην πρωθυπουργική θέση μετά τον θάνατο του πρωθυπουργού Κ. Δεμερτζή. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους, ο βασιλιάς Γεώργιος με τις ευχές και την ανοχή σχεδόν όλων των δημοκρατικών θεσμών (ακόμα και ο αντιμοναρχικός Ελ. Βενιζέλος νομιμοποιεί πολιτικά τη δικτατορία ως τη μοναδική οδό σωτηρίας) δίνει τη δική του λύση στη συστημική κρίση, όχι και τόσο πρωτότυπη για τα διεθνή δεδομένα: δικτατορία του Μεταξά (ενός παλαιού πολιτικού του 3-4% εκλογικά), που καταφέρνει δια πυρός και σιδήρου να παραμένει ανέπαφη στην εξουσία για 4 συνεχή χρόνια. Το φασιστικό καθεστώς θα πέσει μόνο όταν ένα ομοούσιό του, το ιταλικό, θα του κηρύξει τον πόλεμο.

Η Σοβιετική Ένωση – γέννημα της περιόδου του Α’ Παγκόσμιου Πόλεμου, το 1917 - και κυρίως η κομμουνιστική ιδεολογία που πρεσβεύει, κυριαρχούν είτε ως προέκταση είτε ως ευθεία αναγωγή στους κοινωνικούς και πολιτικούς αγώνες, άλλοτε από επιλογή των τελευταίων και άλλοτε από επιλογή της κατασταλτικής στρατηγικής των μοναρχικών και των δημοκρατικών κρατών. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο, όλοι οι αγώνες και οι επαναστάσεις –ακόμα και σε περιπτώσεις που διαφοροποιούνταν με σαφήνεια από την εναλλακτική της Σοβιετικής Ένωσης, όπως η Ισπανική Επανάσταση – πολτοποιούνται ιδεολογικά από τα δυτικά κράτη ως «κομμουνιστικός κίνδυνος», προς χάρη της δημιουργίας μίας πολωτικής και πολεμικής αφήγησης που θα επιτρέψει τη σφοδρή καταστολή τους όπως και κάθε εσωτερικής αντίστασης. Όπως σωστά γράφει ο Μαζάουερ: *«…Γρήγορα φάνηκε πως οι άρχουσες ελίτ σε πολλές χώρες ήταν πρώτα αντικομμουνιστικές και μετά δημοκρατικές»*. Η ελληνική δημοκρατία του μεσοπολέμου φάνηκε πως δεν εξαιρείται του ισχυρισμού αυτού, ειδικά αν αναλογιστούμε ότι ο «κομμουνιστικός κίνδυνος» στα εδάφη της κατά τις δεκαετίες του ’20 και του ’30 ήταν χαρακτηριστικά μικρός.

Το Οικονομικό Κραχ του 1929

Τον Οκτώβρη του 1929 ξεκινάει η Μεγάλη Ύφεση στο καπιταλιστικό σύστημα, με αφετηρία το χρηματιστηριακό κραχ στις ΗΠΑ. Κοινωνικά, η κρίση θα συνθλίψει μία σειρά από χώρες, με την Ευρώπη να πρωτοστατεί (η μεγάλη νικήτρια του Α’ Π.Π. Μ.Βρετανία και η μεγάλη ηττημένη Γερμανία θα πληγούν άμεσα και σφοδρά). Η κρίση θα παράξει απαιτήσεις για ριζικές αλλαγές, ανεξαρτήτως προσήμου. Η γενικευμένη φτώχεια -ή η διαρκής απειλή της- δεν τροφοδότησε μόνο τον φασισμό και τον ναζισμό, όπως επικρατεί στην ισχύουσα αντίληψη. Βαθειά κρίση δεν είχε μόνο η Γερμανία αλλά και πολλές άλλες χώρες που δεν ακολούθησαν το παράδειγμα του εκφασισμού. Τόσο ο φασισμός/ναζισμός όσο και η δημοκρατία και ο κομμουνισμός θα βρεθούν στο επίκεντρο του ενδιαφέροντος για άμεσες λύσεις. Η «σταθερή μεταβλητή» σε όλα τα κράτη που καθόριζε την πορεία των πραγμάτων ήταν το βάρος και ο χαρακτήρας των κοινωνικών/πολιτικών κινημάτων ή της απουσίας τους…
Ωστόσο, μέσα σε λίγα χρόνια, φάνηκε μία γενική μετατόπιση των κρατών προς τα δεξιά. Οι δημοκρατίες γίνονταν ολοένα και πιο συντηρητικές, ενώ σε πάμπολλες περιπτώσεις παραχωρούσαν τα σκήπτρα τους σε δικτατορίες και μοναρχίες (πολλές φορές οικειοθελώς), οι οποίες, παρά το ότι στερούνταν κάθε κοινωνικής νομιμοποίησης, κατάφερναν και διατηρούνταν στην εξουσία για χρόνια, όπως στην περίπτωση της Ελλάδας (κατά την επιστροφή του βασιλιά του ’35 και την επιβολή του Μεταξά το ’36). Ο αντικομμουνισμός, η κατάπνιξη της εργατικής τάξης και των δικαιωμάτων της, η στρατιωτικοποίηση και ο σωβινισμός, χαρακτήριζαν τις άρχουσες τάξεις των ευρωπαϊκών κρατών.

Γερμανία και Ιταλία

Το 1933, το ναζιστικό κόμμα αναλαμβάνει την εξουσία στη Γερμανία. Ενδεικτικά, μέσα σε μόλις 6 χρόνια: καταργεί τη δημοκρατία χάριν μιας μόνιμης μονοκομματικής διακυβέρνησης και εξοντώνει θεσμικά αλλά και κυριολεκτικά όλους τους πολιτικούς του αντιπάλους, εκκινεί την συστηματική περιθωριοποίηση, δίωξη και εξολόθρευση όσων δεν εντάσσονται στην «Άρια Φυλή» (εβραίοι, ρομά κ.α.), εισάγει την κοινωνία και την οικονομία του κράτους σε στρατιωτικό και προπολεμικό παροξυσμό και ξεκινάει μία επιθετική εξωτερική πολιτική με έντονες πιέσεις σε πολλά κράτη, διπλωματικές λυκοφιλίες και τη σύσταση μίας διμερούς συμμαχίας με το ιταλικό κράτος, τον Άξονα, στον οποίο μελλοντικά θα προσχωρήσουν και άλλα κράτη.
Το ιταλικό κράτος από το 1922 περνάει στα χέρια των Μελανοχιτώνων του Μουσολίνι. Η ιδεολογία του φασισμού δίνει στην Ιταλία τα οικονομικά και στρατιωτικά χαρακτηριστικά μίας υπερδύναμης, ωστόσο υπολείπεται της σφοδρής κοινωνικής εκπειθάρχησης που επιτυγχάνει το ναζιστικό μοντέλο. Στη σκιά της Γερμανίας, το ιταλικό φασιστικό κράτος θα επιχειρήσει να σταθεί στο ύψος των περιστάσεων που θέτει η πραγματικότητά του Άξονα, πολλές φορές όμως με αμφιλεγόμενα αποτελέσματα.

Η Ισπανική Επανάσταση του 1936 - ο προπομπός του Β’ ΠΠ

Τον Ιούλιο του 1936, μία ακόμα δικτατορία επιχειρεί να πάρει την εξουσία από έναν συνασπισμό δημοκρατικών, αριστερών και κομμουνιστικών κομμάτων, ο οποίος είχε κερδίσει τις εκλογές του Φεβρουαρίου. Ο εθνικιστής στρατηγός Φράνκο ανατρέπει την εκλεγμένη κυβέρνηση, σε μία κίνηση που όμοιές της έβριθαν κατά την δεκαετία του ‘30 σε όλη την Ευρώπη (με την οικονομική και στρατιωτική βοήθεια Γερμανίας και Ιταλίας αυτή τη φορά). Στην Ισπανία όμως, όπου επί δεκαετίες οι ζυμώσεις των κινημάτων -και ειδικά των εργατικών- είχαν δημιουργήσει μία κοινωνία με έντονες απελευθερωτικές

διεργασίες, θα διαδραματιστεί μία σκληρή μάχη μέχρι το 1939.
Η απάντηση στο πραξικόπημα του Φράνκο, πριν καν προλάβει να δοθεί από την κυβέρνηση, δόθηκε από τους «από κάτω»: επανάσταση. Ο έντονος εργατικός και αντικαπιταλιστικός χαρακτήρας της, δίχως να ακυρώνει παράλληλα τη ρήξη με καθετί που καταπίεζε τους ανθρώπους ανεξαρτήτως εθνικότητας, φύλου και ηλικίας, οι ένοπλες πολιτοφυλακές αντί για στρατούς, τα εργατικά συνδικάτα (με βασικότερη ανάμεσα τους την επιρροή του αναρχοσυνδικαλισμού της CNT) που υποκαθιστούν τους πολιτικούς φορείς, ο αγροτικός κόσμος που κολλεκτιβοποιεί τη γη... Η ισπανική κοινωνία εξεγείρεται και το άρωμα της επανάστασης αυτή τη φορά έχει αναρχικό χαρακτήρα (επί δεκαετίες πριν το 1936 το αναρχικό κίνημα στην Ισπανία διευρυνόταν). Η ριζοσπαστικοποίηση και η αλληλεγγύη ενάντια στην εξουσία ήταν το κύριο χαρακτηριστικό ενός αντιφασιστικού ξεσπάσματος που δεν ήθελε να εναντιωθεί μόνο στον φασισμό.
Η ανταπάντηση υπήρξε σφοδρή από κάθε πτυχή του συστήματος. Οι φασίστες ως ξεκάθαρος εχθρός φύσει και θέσει, η δημοκρατία να συμμετέχει στο μέτωπο ενάντια στον φασισμό υπονομεύοντας ταυτόχρονα κάθε οριζόντια και χειραφετητική πτυχή της αντίστασης, το κομμουνιστικό κόμμα ισπανίας προσδεδεμένο στο άρμα του ΚΚΣΕ να πολεμά με το ένα χέρι τους φασίστες και με το άλλο τους αντιφασίστες για τα συμφέροντα της Μόσχας.
Στην Ισπανία του Μεσοπολέμου, διαγράφηκε ο προπομπός του Β' ΠΠ. Όλη η Ευρώπη, κατά βάση εγκληματικά αμέτοχη, παρακολουθούσε με ζοφερό ενδιαφέρον την τύχη ενός πολέμου, η έκβαση του οποίου θα καθόριζε το εγγύς μέλλον της γηραιάς ηπείρου. Και η έκβαση του ήταν αρνητική για τις αντιστάσεις και την διεθνιστική αλληλεγγύη και θετική για τα κράτη, ιδίως τα φασιστικά. Στο εξής, και μέχρι το 1945, κάθε απελευθερωτική κίνηση θα είναι καταδικασμένη, εάν δεν λάβει είτε τη νομιμοποίηση κάποιας από τις επίσημες αρχές που συγκρούστηκαν στον Β' Π.Π. είτε την αίγλη του εθνικοαπελευθερωτικού χαρακτήρα πλάι στον αντιφασιστικό. Το 1939, ο Φράνκο εξολοθρεύει τους αντιπάλους του, εγκαθιδρύει μία μακρόβια και βάρβαρη δικτατορία και ο Άξονας είναι έτοιμος να ανάψει την πυριτιδαποθήκη στην καρδιά της Ευρώπης.

1939 – Ο Β' ΠΠ ξεκινά – Η πορεία του μέχρι τον Οκτώβρη του '40

Την 1η Σεπτέμβρη του 1939, η Γερμανία επιτίθεται στην Πολωνία και η Μ. Βρετανία με την Γαλλία τής κηρύττουν τον πόλεμο. Είναι η πρώτη πράξη πολέμου μετά από μία σειρά προκλήσεων. Το 1938, η Αυστρία προσαρτήθηκε στο ναζιστικό Ράιχ δίχως να πέσει ντουφεκιά. Ακολουθείμ το ίδιο έτος, η Σουδητία, μία περιοχή της Τσεχοσλοβακίας με μεγάλο γερμανικό πληθυσμό. Παρά τις εξόφθαλμες προκλήσεις, η υπόλοιπη Ευρώπη (ακολουθώντας το παράδειγμα της Μ.Βρετανίας) διατηρεί μία πολιτική κατευνασμού και η Μ.Βρετανία (μαζί με τη Γαλλία) υπογράφει το σύμφωνο του Μονάχου με τη Γερμανία και την Ιταλία, εις ένδειξη "αμοιβαίων φιλειρηνικών προθέσεων". Το σύμφωνο αυτό καταστρατηγείται τον Μάρτιο του '39 από την Γερμανία, η οποία καταλαμβάνει ολόκληρη την Τσεχοσλοβακία. Τον Απρίλη του '39, η Ιταλία καταλαμβάνει την Αλβανία, θέτοντας ουσιαστικά τον στρατό της εντός της Βαλκανικής και έτοιμο προς επίθεση εναντίον της Ελλάδας. Τον Αύγουστο του 1939, λίγες μέρες πριν την έναρξη του πολέμου, η ΕΣΣΔ υπογράφει το δικό της σύμφωνο με την Γερμανία (το περιβόητο Ρίμπεντροπ-Μολότοφ), με το οποίο μοιράστηκαν την Πολωνία και δόθηκε η ευκαιρία στην ΕΣΣΔ να προσαρτήσει γειτονικά της κράτη (Φινλανδία, Εσθονία, Λετονία και αργότερα Λιθουανία). Οι δύο μελλοντικοί εχθροί κερδίζουν λίγο χρόνο προετοιμασίας μέχρι τη στιγμή της σύγκρουσης τον Μάη του 1941, όταν η Γερμανία καταπατώντας το γερμανοσοβιετικό σύμφωνο επιτέθηκε κατά της ΕΣΣΔ, με την επιχείρηση με κωδικό «Μπαρμπαρόσα».
Τον Απρίλη του 1940 η Γερμανία εισβάλλει στη Νορβηγία και η Δανία συνθηκολογεί. Το Μάη εισβάλλει και προσαρτά το Βέλγιο και την Ολλανδία, τον Ιούνιο επιτίθεται και προσαρτά τη Γαλλία, «σύμβολο της δημοκρατίας» και η πρώτη από τις ευρωπαϊκές υπερδυνάμεις που ηττάται. Η Μ.Βρετανία μπαίνει στο στόχαστρο και τον Αύγουστο του 1940 δέχεται ναζιστικούς βομβαρδισμούς. Ωστόσο, η επιχείρηση ματαιώνεται τον Σεπτέμβρη καθώς δεν είχε τα θεμιτά αποτελέσματα και η πολυπόθητη επίθεση εναντίον της ΕΣΣΔ απαιτούσε αναδιοργάνωση. Τον ίδιο μήνα, η Ιταλία – η οποία από τον Ιούλιο έχει πλήρη εξουσιοδότηση από τον Χίτλερ στις περιοχές της Αδριατικής και της Μεσογείου για την οργάνωση της επιχείρησης «Μπαρμπαρόσα» - αποτυγχάνει κατά την επίθεσή της ενάντια στη Μ. Βρετανία στην Αίγυπτο (περιοχή υπό βρετανικό έλεγχο). Είναι η πρώτη φορά που ο Άξονας αποτυγχάνει σε μία στόχευσή του.

Εξωτερική πολιτική της 4ης Αυγούστου: Μία αμφιλεγόμενη ουδετερότητα

Κατά τη διάρκεια του Α' ΠΠ, ο αγγλόφιλος πρωθυπουργός Ελ. Βενιζέλος επιχειρεί να θέσει την Ελλάδα στο πλευρό των συμμάχων και ιδίως της Μ. Βρετανίας. Ο γερμανόφιλος

βασιλιάς Κωνσταντίνος (σύζυγος της αδερφής του Κάιζερ) υιοθετεί αναγκαστικά πολιτική ουδετερότητας προκειμένου να αποφύγει τον πόλεμο εναντίον της Γερμανίας.

Η διαμάχη των δύο θα οδηγήσει στον περιβόητο ιστορικό όρο του «εθνικού διχασμού», τη διαμόρφωση δηλαδή δύο ισχυρών πόλων εξουσίας και υπεράσπισης της αστικής νομιμότητας. Ας σημειωθεί ότι κατά τον Α' ΠΠ ο τότε στρατιωτικός Μεταξάς είχε πάρει και πάλι ανοικτή και ενεργή θέση υπέρ των βασιλικών φιλογερμανικών απόψεων.
Το 1936, ο Μεταξάς αναλαμβάνει την εξουσία σε μία ήδη πολωμένη και ετοιμοπόλεμη Ευρώπη. Ιδεολογικά, αποτελεί λάτρη των ναζιστικών θεσμίσεων, του σωβινισμού και του μιλιταρισμού, ενώ ηγείται ενός κράτους με μακρόχρονους πολιτικούς και οικονομικούς δεσμούς με την Μ. Βρετανία. Θεσμικά, αποτελεί το υποχείριο του βασιλιά Γεωργίου, ο οποίος είναι με τη σειρά του προστατευόμενος μεν της Μ. Βρετανίας αλλά δεν παύει να συνδέεται ποικιλοτρόπως (πολιτικά, ιδεολογικά και συγγενικά[26]) με το Γερμανικό κράτος. Η οικονομία θα προσδεθεί ακόμα πιο σφικτά σε κάποιους βιομήχανους και στους τραπεζίτες. Τέλος, η κοινωνική βάση του «ανθρώπου του βασιλιά»[27] είναι από ελάχιστη έως μηδαμινή, με το καθεστώς του να στεριώνεται μόνο στην προστασία των μεγάλων δυνάμεων και του βασιλιά, την ισχύ, την πλήρη λογοκρισία του δημόσιου λόγου και την ανελέητη καταστολή των αντιφρονούντων, ειδικά των κομμουνιστών. Αυτά τα χαρακτηριστικά θα συνθέσουν μία εξωτερική πολιτική-υπόδειγμα για το πώς μπορεί κανείς να απομονώσει (διπλωματικά και επιχειρησιακά) ένα κράτος κατά τη χειρότερη και πιο ευάλωτη περίοδό του μετά τον Α' ΠΠ.

Το καθεστώς σε κίνδυνο

Η ελληνική δικτατορία είναι ενδεικτικό παράδειγμα της αλλοπρόσαλλης και καιροσκοπικής συνθήκης του Μεσοπολέμου:

- Η Μ.Βρετανία, η χώρα με τον μακροβιότερο και δυνατότερο κοινοβουλευτισμό, βασιλευόμενο ωστόσο- στον κόσμο, ελέγχει μία αυτοκρατορία για την υπεράσπιση της οποίας αρέσκεται να φυτεύει χωρίς κανέναν ενδοιασμό μοναρχίες, δικτατορίες και αυταρχικά καθεστώτα στα συμμαχικά κράτη της, όπως το ελληνικό. Ο φιλελευθερισμός της αυτοκρατορίας δεν βρίσκει καμία αντίφαση εάν εγκαθιδρύει ή προωθεί αντιφιλελεύθερους και αντιδημοκρατικούς δεσποτισμούς.
- Η ναζιστική Γερμανία, η οποία όχι μόνο φυτεύει αλλά και πρεσβεύει ιδεολογικά τις δικτατορίες και τον αυταρχισμό, ακολουθεί μία αυστηρή πολιτική για την εγκαθίδρυση της αυτοκρατορίας της, η οποία δεν επιτρέπει να προσεγγίζονται χώρες –όσο φιλικά προσκείμενες κι αν είναι αυτές σε ιδεολογικό επίπεδο-οι οποίες να στέκονται ανταγωνιστικά προς εκείνη ή τους συμμάχους της. Έτσι, η Ελλάδα παρά το ότι έχει μία φασιστική και φιλοναζιστική δικτατορία (με εντελώς ανεπαρκές ωστόσο κοινωνικό έρεισμα), είναι άρρηκτα συνδεδεμένη στα μάτια του Χίτλερ με την Αγγλία, ενώ αποτελεί επιπλέον βραχνά στην Ιταλία που επιθυμεί να κυριαρχήσει στη Μεσόγειο (παρόμοιο ανταγωνισμό λόγω μακρόχρονων εδαφικών διεκδικήσεων έναντι της Ελλάδας θα έχει και αργότερα η Βουλγαρία όταν προσχωρήσει στον Άξονα). Όσες πόρτες κι αν χτύπησε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου, όσο κι αν επιχείρησε ο Μεταξάς να ακολουθήσει τις ναζιστικές επιταγές, η πόρτα του Άξονα ήταν ερμητικά κλειστή.

Μία εντελώς εσφαλμένη και εγγενής εμμονή της εθνοκεντρικής αντίληψης θέλει να παρουσιάζει το μεταξικό καθεστώς ως δικτατορία στα εσωτερικά ζητήματα και ως

26 π.χ: η μετέπειτα βασίλισσα (1946) της Ελλάδας Φρειδερίκη, όπως και τα αδέρφια της που ήταν μέλη των SS, συνδέονταν στενά με το χιτλερικό καθεστώς και τη χιτλερική νεολαία. Το 1938, η Φρειδερίκη ήταν πριγκίπισσα της Ελλάδας λόγω του γάμου της με τον πρίγκιπα Παύλο, αδερφού του βασιλιά Γεωργίου, διαδόχου του θρόνου (ο Γεώργιος δεν είχε απογόνους) και θείου της (ήταν πρώτος ξάδελφος της μητέρας της.

27 Ο Μεταξάς υπήρξε από μικρός προστατευόμενος της βασιλικής οικογένειας και γερμανόφιλος. Το 1897, συνάπτει φιλικές σχέσεις με τον διάδοχο του θρόνου, Κωνσταντίνο. Το 1898, σε ηλικία 27 ετών, κέρδισε υποτροφία από τον Βασιλιά και σπούδασε στην Πολεμική Ακαδημία του Βερολίνου έως το 1902. Το 1903 τοποθετήθηκε στο Γενικό Επιτελείο Στρατού. Το 1907 και για δύο χρόνια, αναλαμβάνει τη στρατιωτική εκπαίδευση του μετέπειτα βασιλιά του(!) Γεωργίου Β'. Όλη του η σταδιοδρομία καθορίζεται και εξυπηρετείται από τη σχέση του με το παλάτι. Περιέργως, αποφεύγει την εκτέλεση κατά τις εκκαθαρίσεις των συντηρητικών στρατιωτικών από τους βενιζελικούς, μετά την μικρασιατική καταστροφή. Γενικά, η αξιοκρατία δεν είναι και το δυνατότερο χαρτί του βιογραφικού του. Η επιβολή εκ μέρους του παλατιού της δικτατορίας ενός γηραιού και λαομίσητου πολιτικού του 3,8% (τη στιγμή που οι ομοϊδεάτες του σάρωναν και σαγήνευαν σε άλλα κράτη) είναι το τελευταίο και πιο δυνατό αποδεικτικό της όχι και τόσο "αξιοκρατικής" καριέρας του. Η στενή του εξάρτηση από το στέμμα ποτέ δεν διέφυγε της προσοχής του Άξονα και αποτελεί βασικό κριτήριο της μόνιμης απόρριψής του από μία ενδεχόμενη συμμαχία Ελλάδας-Γερμανίας. Ο ίδιος διατυμπάνιζε στο ημερολόγιό του: *«Είμαι στρατιώτης και ευγενής και θέτω εις την υπηρεσία του Βασιλέως μου το ξίφος μου… Μου είναι αδιάφορον αν ο Βασιλεύς είναι καλός ή κακός, επιβλαβής ή ωφέλιμος. Δεν εξετάζω αν οι πράξεις του προξενούν καλόν ή κακόν εις το έθνος. Τον ακολουθώ τυφλώς εις ό,τι θέλει. Η θέλησίς του είναι δια εμέ νόμος».*

ελληνική κυβέρνηση στα εξωτερικά. Στην πραγματικότητα, το καθεστώς ήταν και τα δύο συγχρόνως -εντός, εκτός και επί τα αυτά. Έτσι, καθοριστικός παράγοντας στις αντιφατικές επιλογές της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ήταν η διάσωση του ίδιου του καθεστώτος, και όχι της χώρας εν γένει. Κάτι που στη μεταξική ιδεολογία, η οποία συνδέει απόλυτα το «καλό της χώρας» με το καλό της δικτατορίας, δεν αποτελεί επουδενί προβληματικό σημείο. Απεναντίας είναι βασικό χαρακτηριστικό, όπως εξηγεί ανενδοίαστα κι ο ίδιος ο δικτάτορας:

«Ποιοι είναι οι σκοποί της οργανώσεως; Βασιλεύς! Βασιλεύς! Πατρίς! Θρησκεία! Οικογένεια! Η αναγέννησις της Ελλάδος και το Καθεστώς της 4ης Αυγούστου! Το τελευταίο το υπογραμμίζω διότι αποτελεί την εγγύησιν, τον άγρυπνο φύλακα των υπόλοιπων. Όταν δεν υπήρχε, όταν δεν είχαμε το καθεστώς της 4ης Αυγούστου είδατε εις ποία βάραθρα εκύλησαν η Μοναρχία, η θρησκεία, η Πατρίς, η Οικογένεια, όλα!»

Η οξεία και ιδεολογική πόλωση όμως στην Ευρώπη έφερνε πολλά προβλήματα στο καθεστώς:

- Από τη μία, όσο και αν η Μ.Βρετανία προωθούσε τις δικτατορίες στις σφαίρες επιρροής της, η σύγκρουσή της με τον ναζισμό θα είχε έντονες ιδεολογικές προεκτάσεις. Έτσι, εάν η Ελλάδα συνέχιζε την αγγλόφιλη πολιτική της, μία πιθανή νίκη της δημοκρατικής Αγγλίας επί της ολοκληρωτικής Γερμανίας μπορεί να έσωζε το ελληνικό κράτος και τους κατοίκους του από την Κατοχή, δεν σημαίνει όμως ότι ταυτόχρονα θα έσωζε και τη φασιστική διακυβέρνηση του Μεταξά (που η ίδια προώθησε το ’36). Παρομοίως, αν το καθεστώς δεν στήριζε την Αγγλία, η επικράτηση της τελευταίας στον πόλεμο θα έφερνε αυτονόητα ακριβώς το ίδιο αποτέλεσμα.
- Από την άλλη, η επίμονη άρνηση του Άξονα να ανταποκριθεί στα κελεύσματα του Μεταξά δεν άφηνε κανένα περιθώριο ούτε για ανοικτό προσεταιρισμό από την πλευρά της ελληνικής κυβέρνησης, ούτε για καθησυχασμό ενόψει μιας κλιμακούμενης έντασης. Ο Άξονας κατέστησε σαφές στον Μεταξά ότι ο τελευταίος θα ήταν ευπρόσδεκτος στη συμμαχία μόνο εφόσον παρέδιδε ένα σημαντικό μέρος των ελληνικών εδαφών και εφόσον αποδεχόταν τον ηγεμονικό ρόλο της Ιταλίας, όχι μόνο στη Μεσόγειο, αλλά και εντός της ελληνικής επικράτειας(!). Με λίγα λόγια, το καθεστώς, εάν προωθούσε με τέτοιους όρους την ένταξή του στον Άξονα, πολύ απλά θα αυτοακυρωνόταν, με αποτέλεσμα να ενταφιαστεί είτε από τα άλλα κράτη είτε από τους ίδιους του υπηκόους του.

Ως αποτέλεσμα, ο Μεταξάς αναγκαζόταν να παραμείνει πιστός σύμμαχος της Αγγλίας, καθώς αυτή ήταν η μόνη μεγάλη δύναμη που του διασφάλιζε, έστω και πρόσκαιρα, την παραμονή του στην εξουσία. Όπως ο ίδιος αναφέρει:

«Αν και είναι βεβαίως παράτολμον εις την πολιτική να δημιουργή κανείς δόγματα, η Ελλάς δύναται να θέση ως δόγμα πολιτικόν ότι εν ουδεμία περιπτώσει δύναται να ευρεθή εις στρατόπεδον αντίθετον εκείνου εις το οποίον θα ευρίσκετο η Αγγλία. Δυνάμεθα τούτο να το θεωρήσωμεν ως δόγμα. Εγώ τουλάχιστον το ασπάζομαι»

«Είμεθα ουδέτεροι εφ’ όσον χρόνον η Αγγλία θέλει να είμεθα ουδέτεροι. Τίποτα δεν κάνομε χωρίς συνεννόησιν με την Αγγλία και, τις περισσότερες φορές ό,τι κάνομε γίνεται κατά σύστασιν ή παράκλησιν της Αγγλίας. Η Ελλάς είναι ζωτικό τμήμα της αγγλικής αμύνης»

«Θέλω να σας είπω όμως γενικώς δια τας δυσχερείας, τας οποίας λέγουν ότι συναντούν εδώ αι αγγλικαί επιχειρήσεις, ότι νομίζω ότι είναι μάλλον φανταστικαί αι δυσχέρειαι αυταί, διότι πραγματικώς δύναται να είπη κανείς ότι αι μόναι προνομιακαί επιχειρήσεις εν Ελλάδι είναι αι Αγγλικαί… Δύναμαι όμως να σας διαβεβαιώσω ότι πολλάκις και οι εδώ ερχόμενοι, όπως συζητήσωμεν αγγλικάς υποθέσις, Άγγλοι διαπνέονται από ένα αίσθημα ιδιαίτερον όταν έρχονται εις την Ελλάδα, το οποίον δεν έχουν όταν μεταβαίνουν δια να συζητήσουν εις την Τουρκίαν ή την Γιουγκοσλαβίαν και δια τούτο αι εκεί υποθέσεις των λύονται πολλάκις προς το συμφέρον αυτών των χωρών μάλλον και ούχι των Άγγλων επιχειρηματιών»

Ο υφυπουργός της Αγγλίας Ρ. Βάνσιταρτ σε υπόμνημά του το Μάη του 1937 για τις ελληνοαγγλικές σχέσεις δεν διαψεύδει τον δικτάτορα:

«Βρήκαμε ότι το καθεστώς Μεταξά είναι πολύ πιο συνεννοήσιμο από πολλά από τα προϋπάρχοντα καθεστώτα»

Η προσκόλληση όμως του Μεταξά είναι αναγκαστική. Οι σχέσεις Ελλάδας-Αγγλίας θα παραμείνουν τυπικές, με τους Άγγλους όμως να μην ανησυχούν για τον φιλοναζιστή δικτάτορα, λόγω του ότι τον υποσκέλιζε η παρουσία του αγγλόφιλου Γεωργίου, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι ο Μεταξάς δεν έκανε ό,τι μπορούσε προκειμένου να υπονομεύσει τις ελληνοαγγλικές σχέσεις. Κι η αλήθεια είναι ότι εάν η Γερμανία εμπιστευόταν λίγο περισσότερο το καθεστώς, αντί της μόνιμης αγγλοφοβικής καχυποψίας της, τότε το δήθεν μεταξικό «όχι» θα μπορούσε να ήταν όντως πραγματικό, αλλά προς την πλευρά της Μ. Βρετανίας και όχι της Ιταλίας.

4η Αυγούστου και Γ’ Ράιχ: ένας ανεκπλήρωτος έρωτας

Στις 20 Σεπτέμβρη του 1936, η δικτατορία, που μετράει μόλις ενάμιση μήνα ζωής, προλαβαίνει και προσκαλεί σε «ταξίδι αναψυχής» (δια του ανοικτά φιλοναζιστή έλληνα υπουργού Κοτζιά) τον Τζ. Γκέμπελς, τον διαβόητο υπουργό Προπαγάνδας των Ναζί, που είναι *«η πιο ισχυρή προσωπικότητα του Γ’ Ράιχ μετά τον Φύρερ»* όπως αναγράφει την ίδια μέρα στο άρθρο της μία από τις πλήρως ελεγχόμενες από το καθεστώς ελληνικές εφημερίδες. Το ταξίδι του Γκέμπελς θα διαρκέσει έως τις 28 Σεπτέμβρη, με τον ναζί υπουργό να επισκέπτεται «μετά βαΐων και κλάδων»: βασιλιά, δικτάτορα, υπουργούς, αξιοθέατα, αρχαιολογικούς χώρους, την έναρξη των βαλκανικών αγώνων κ.α., με τις ελληνικές εφημερίδες να περιγράφουν το πρόγραμμά του αναλυτικά και καθημερινά, με τις απαραίτητες δοξολογίες αυτού του «χαρισματικού ανδρός».
Είναι η αρχή μίας διαρκούς διπλωματικής προσέγγισης του Μεταξά προς τη Γερμανία. Όπως έχει αναφερθεί, το καθεστώς βρίθει από ανοικτά δηλωμένους λάτρεις του ναζισμού. Όχι μόνο οι υπουργοί (Κοτζιάς, Μανιαδάκης κ.α.), αλλά και αστυνομικές διευθύνσεις και άλλες υπηρεσίες κοσμούν τα γραφεία τους με κάδρα του Χίτλερ. Ο στρατός, αφού έχει εκκαθαριστεί από κάθε δημοκρατικό και βενιζελικό στοιχείο, αποτελείται κατά βάση από στρατιωτικούς-θαυμαστές των SS και της Βέρμαχτ. Η ΕΟΝ, κατά τα πρότυπα της χιτλερικής νεολαίας, διαδίδει τις αξίες της μοναρχίας και την λατρεία του «ηγέτη Μεταξά». Ο Γ’ Ελληνικός Πολιτισμός κλείνει το μάτι στο Γ’ Ράιχ...
Οικονομικά, παρά τα μόνιμα προνόμια του αγγλικού κεφαλαίου, ο Μεταξάς εντείνει την οικονομική εξάρτηση των εξαγωγών προς τη Γερμανία, που είχε ξεκινήσει η δημοκρατία από το 1933 ως το 1936, με τις εξαγωγές να φτάνουν από 20% στο 38% και τις εισαγωγές από το 10,1% στο 28,8%. Στις επίσημες στατιστικές μάλλον δεν συμπεριλαμβάνονται άλλες επιχειρηματικές δραστηριότητες του καθεστώτος. Μαζί με Γερμανικά εργοστάσια οικονομικών συμφερόντων του ίδιου του Γκέρινγκ, ανώτατου στελέχους των Ναζί, και φυσικά με τον έλληνα βιομήχανο Μποδοσάκη (μέγα βιομήχανο όπλων της εποχής, μεταξύ άλλων δραστηριοτήτων) συμμετέχει στο στήσιμο ενός κυκλώματος λαθρεμπορίου όπλων και πυρομαχικών κυρίως προς τον Δημοκρατικό Στρατό της Ισπανίας -αλλά και προς τους εθνικιστές- κατά την Ισπανική Επανάσταση, φανερώνοντας το ιδεολογικό προσκύνημα του ναζισμού μπροστά στον οικονομικό τυχοδιωκτισμό και τον πλουτισμό. Ο πρωθυπουργός Μεταξάς υπέγραφε για χάρη του Μποδοσάκη την αγορά εξοπλισμού, όπλων και πυρομαχικών εκ μέρους του ελληνικού κράτους, έτσι ώστε η επιχείρηση του Μποδοσάκη να τα «σπρώχνει» στον πόλεμο της Ισπανίας, αμειβόμενη αδρά με ισπανικό χρυσό.
Οι υπόγειες επικοινωνιακές και ιδεολογικές διασυνδέσεις του καθεστώτος προς το Γ’ Ράιχ θα είναι μόνιμες, ακόμη και κατά το ξέσπασμα του πολέμου στην Ελλάδα. Οι ισορροπίες διαρκώς θα δοκιμάζονται: το 1938, ο δικτάτορας παροτρύνει επισήμως τον βασιλιά του να επισκεφθεί τον Χίτλερ στη Γερμανία και ο Γεώργιος αρνείται. Το 1939 και το 1940, ο Χίτλερ ζητά από το καθεστώς την εκθρόνιση του Γεωργίου από τη βασιλεία *«λόγω της υπερβολικής αγγλοφιλίας του»*. Ο Μεταξάς, μέχρι και τον θάνατό του, θα επισημαίνει στη Γερμανία την ιδεολογική αντίφαση της επίθεσης του Άξονα, αρνούμενος να πάρει την όποια επιθετική στάση (παρά τις πρωτοφανείς επιχειρησιακές επιτυχίες στο αλβανικό μέτωπο), ενώ ο Μανιαδάκης, τον Μάρτη του ’41, λίγες μέρες πριν την γερμανική εισβολή, θα ξεκαθαρίζει ότι η ΕΣΣΔ είναι μεγαλύτερος εχθρός της Ελλάδας από ό,τι το ναζιστικό κράτος. Ενώ, στην Αθήνα, οι γερμανοί πράκτορες αλλά και επίσημοι θεσμικοί φορείς θα κυκλοφορούν ανενόχλητοι και επωνύμως, την ίδια στιγμή, βρετανοί απεσταλμένοι θα αναγκάζονται από το καθεστώς να κυκλοφορούν ανώνυμα και συνωμοτικά στην παρανομία, ώστε να μη δυσαρεστείται η Γερμανία. Τελικά, η περιβόητη «ουδετερότητα» που διδάσκεται στα σχολεία και τις τηλεοράσεις εξηγείται καλύτερα με μία παράφραση ενός γνωστού ρητού: το μεταξικό καθεστώς μπορεί να ήταν ουδέτερο, αλλά σε κάποιους ήταν «πιο ουδέτερο» από ό,τι σε κάποιους άλλους...

Βαλκάνια – Το τελευταίο ανάχωμα

Αν κάτι θα μπορούσε να αποτελέσει ένα αντικειμενικό ανάχωμα προστασίας και απεμπλοκής του ελληνικού κράτους από τον πόλεμο, αυτό θα ήταν οι διπλωματικές και ισορροπημένες σχέσεις με τα γειτονικά του κράτη (ιδίως εφόσον απειλούταν από τη γείτονα Ιταλία). Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου φρόντισε να καταστρέψει και αυτή τη δυνατότητα, παρά το γεγονός ότι το 1936, όταν ο Μεταξάς ανέλαβε για πρώτη φορά την εξουσία, όλα τα κράτη της περιοχής (πλην της Βουλγαρίας) δεσμεύονταν από το σύμφωνο της Βαλκανικής Συνεννόησης, πράγμα σχετικά σπάνιο για τα τότε δεδομένα της βαλκανικής χερσονήσου. Ο Μεταξάς συνέβαλε, από τον Μάρτιο του 1936 κι έπειτα, στην υπονόμευση του συμφώνου, με εντελώς αυθαίρετες και προσωπικές δηλώσεις του και προσθήκες, με αποτέλεσμα να διευκολύνει για την Ιταλία την προσέγγιση Γιουγκοσλαβίας-Βουλγαρίας τον Ιανουάριο του 1937. Επίσης, μετέτρεψε τις ελληνοτουρκικές σχέσεις σε τυπικές συμφωνίες, σε πλήρη συμφωνία με την μετατροπή

της ελληνοαγγλικής υποστήριξης σε ανούσιες και τυπικές ανακοινώσεις. Τα Βαλκάνια πλέον ήταν πολιτικά διασπασμένα και επιχειρησιακά ευάλωτα.
Μπροστά σε μία τέτοια συνθήκη, η δικτατορία εγκαθιδρύει μία ιδιότυπη και όχι και τόσο ισότιμη ουδετερότητα, το αποτέλεσμα της οποίας ήταν όλες οι πλευρές να είναι δυσαρεστημένες με τις αντιφάσεις της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής και εντέλει η απομόνωση του ελληνικού κράτους στην πιο κρίσιμη στιγμή: στο ξεκίνημα του Β' ΠΠ. Όπως έγραψε τον Γενάρη του 1941 ο ιταλός υπουργός εξωτερικών Τσιάνο: *«Ο πολιτικός χειρισμός του Ελληνικού ζητήματος έγινε κατά τρόπον αριστουργηματικόν. Επετύχαμεν να απομονώσωμεν την Ελλάδα και να την εξαναγκάσωμεν να πολεμήση μόνη. Αλλ' ο ιταλικός στρατός απέτυχεν εις το έργον του»…*

«Αέρα!»…
Καθ' οδόν προς τον πόλεμο

Η εμμονή του καθεστώτος στην ουδετερότητα, αν στα πρώτα χρόνια του καθεστώτος μοιάζει απλά με μία λάθος πολιτική εκτίμηση, από το 1939 και έπειτα μοιάζει περισσότερο με χαρακίρι. Η Ευρώπη είναι πλέον καζάνι που βράζει και το να πιστεύει κανείς ότι η ελλάδα μπορεί να αποφύγει την εμπλοκή της στην επερχόμενη σύρραξη μοιάζει με μαύρο χιούμορ. Ωστόσο, αυτήν την πίστη θέλουν να πρεσβεύουν οι επίσημες απόψεις του ελληνικού κράτους.
Τον Απρίλη του '39, η Ιταλία εισβάλλει στην Αλβανία. Σαν απάντηση, οι δυτικές δυνάμεις σπεύδουν να δημοσιεύσουν τις εγγυήσεις που παράσχουν σε Ελλάδα και Ρουμάνια για την περίπτωση που δεχτούν επίθεση. Ο Μεταξάς έξαλλος δηλώνει ότι ποτέ δεν ζήτησε αυτές τις εγγυήσεις για την Ελλάδα…
Η Ιταλία σπεύδει να κατασκευάσει οχυρώσεις, αεροδρόμια και δρόμους στην Αλβανία, οι οποίοι είναι όλοι προσανατολισμένοι προς τα ελληνικά σύνορα. Όλος ο κόσμος είναι βέβαιος για τις προθέσεις του φασισμού, πλην της στρουθοκαμηλικής δικτατορίας. Στην ενδοχώρα, ο Μανιαδάκης έχει απαγορεύσει στους Έλληνες πολίτες κάθε δημόσια κριτική του ιταλικού και γερμανικού καθεστώτος, ενώ, όταν στην Κρήτη ξεσπούν αντι-ιταλικές διαδηλώσεις, καταστέλλονται άγρια καθώς «εκθέτουν την ουδετερότητα της Ελλάδας». Ο Μεταξάς καθησυχάζει και καθησυχάζεται από τις επικοινωνιακές δηλώσεις του Ιταλικού κράτους περί ουδεμίας διάθεσης για επίθεση σε γειτονικές χώρες…
Τον Σεπτέμβρη, στην Πολωνία, ξεκινάει ο Β' ΠΠ. Οι διπλωματικές πιέσεις της Γερμανίας προς την Ελλάδα εντείνονται, καθιστώντας σαφείς τις διαθέσεις της. Το ελληνικό καθεστώς προτιμάει την τακτική των παραπόνων προς τους Ναζί με στόχο τη συμμόρφωση των "πιεστικών" γειτόνων του...
Η προπαγάνδα του Άξονα αρχίζει να κλιμακώνεται εναντίον σε δήθεν ελληνικές προκλήσεις. Η δικτατορία προτιμάει να οργανώνει με εξαιρετικά αργούς ρυθμούς τις μυστικές επαφές με τις δυτικές δυνάμεις και να μην οργανώνει παράλληλα τον στρατό και τα εδάφη της…
Στις 11 Ιούνιου του '40, η Ιταλία μπαίνει στον πόλεμο. Το καθεστώς, την ίδια μέρα, ενημερώνει τον Γκράτσι ότι η Ελλάδα θα μείνει αυστηρά ουδέτερη και πώς ο ίδιος ο Μεταξάς έχει πάρει μέτρα για να εμποδίσει κάθε επέμβαση των βρετανικών στρατευμάτων στη Θεσσαλονίκη ή στον Βόλο. Τελικά ο δικτάτορας αποφασίζει να ενεργοποιήσει τον στρατό: μία ελληνική μεραρχία κινητοποιείται στην Κρήτη σαν προληπτικό μέτρο εναντίον μίας απόβασης… της Αγγλίας! Η ουδετερότητα στα καλύτερά της, κι ακόμα δεν έχει δείξει τίποτα…
Στις 15 Αυγούστου του 1940, λαμβάνει χώρα η παραδοσιακή θρησκευτική γιορτή της Κοίμησης της Θεοτόκου. Σε αυτήν την συμβολική ημερομηνία, η Παναγία της Τήνου είναι μία ακόμα πιο συμβολική τοποθεσία. Οι χιλιάδες πιστοί που συμμετέχουν στις τελετές βλέπουν στο λιμάνι του κυκλαδίτικου νησιού, το παλιό και γνωστό καταδρομικό «Έλλη». Στις 8.30, ένα υποβρύχιο «άγνωστης εθνικότητας» διεισδύει στο λιμάνι και ρίχνει τρεις τορπίλες. Οι δύο αστοχούν (και εντελώς τυχαία δεν υπήρξαν θύματα στην κατάμεστη από κόσμο προβλήτα) και η τρίτη κόβει στη μέση το «Έλλη» και το βυθίζει, σκοτώνοντας έναν κελευστή και τραυματίζοντας 29 ναύτες.
Μπροστά σε ένα τέτοιο κλίμα, ο Μεταξάς δρα: τηλεφωνεί δύο φορές στο Βερολίνο στα φανερά, δίχως κανένα μέσω κρυπτογράφησης ή κωδικοποίησης, για να μάθει περί των... γερμανικών προθέσεων. Το ένα τηλεφώνημα στον έλληνα πρεσβευτή Ραγκάβη, που διατηρεί καλές σχέσεις με τον Γερμανό επικεφαλής της ναζιστικής στρατιωτικής υπηρεσίας πληροφοριών(!), ναύαρχο Κανάρις (ο οποίος έως το 1938 πίστευε ότι έχει ελληνικές ρίζες και μάλιστα από την οικογένεια των Κανάρηδων, μέχρι που διαπίστωσε την …ιταλική του καταγωγή). Το δεύτερο τηλεφώνημα του έλληνα δικτάτορα προκειμένου να μάθει κρίσιμες πληροφορίες είναι σε έναν… γλύπτη, τον Άρνο Μπέκερ, που φημολογείται ότι είναι έμπιστος του Χίτλερ και, επιπλέον, επειδή είναι παντρεμένος με ελληνίδα, θεωρείται ότι είναι... φιλέλληνας. Το καθεστώς μαθαίνει από αυτές τις ασύλληπτα αξιόπιστες πηγές ότι δεν συντρέχει κανένας κίνδυνος από τον

Χίτλερ, ρίχνοντας στον καιάδα της ιστορίας τις μυστικές υπηρεσίες τύπου CIA και MI6... Τον Οκτώβρη του '40, ο Χίτλερ ρίχνει στη Ρουμανία (ιταλικής δικαιοδοσίας) μία «στρατιωτική αποστολή», στην ουσία ισχυρές γερμανικές στρτιωτικές δυνάμεις (ο Χίτλερ είναι ευαίσθητος για τη Ρουμανία καθώς αποτελεί τη μεγαλύτερη πηγή πετρελαίου, κρίσιμου παράγοντα για τον πόλεμό του). Ο «προσβεβλημένος» Μουσολίνι αποφασίζει για ανάκτηση του γοήτρου του να εισβάλει αιφνιδιαστικά στην Ελλάδα, στις 26 Οκτώβρη. Η επιχείρηση αναβάλλεται για τις 28 Οκτώβρη για λόγους καλύτερης προετοιμασίας της.

Οκτώβρης 1940 – Ελλάδα: Η ελληνική αστική τάξη επί ποδός... σαμπάνιας!

25 Οκτώβρη: Εγκαινιάζεται η Όπερα της Αθήνας (Λυρική Σκηνή) με τη «Μαντάμ Μπάτερφλαϊ» του Ιταλού συνθέτη Πουτσίνι. Η ελληνική κυβέρνηση προσκαλεί τον γιο του Πουτσίνι να παραστεί στην πρεμιέρα. Εκείνος, μετά της συζύγου του, αποδέχεται την πρόσκληση και παρακολουθεί το δραματικό έργο μαζί με τον δικτάτορα Μεταξά, τον βασιλιά Γεώργιο και την οικογένειά του, τον Ιταλό πρεσβευτή στην Αθήνα Γκράτσι και όλη την «καλή κοινωνία» των Αθηνών.
26 Οκτώβρη: Το σαλόνι της ιταλικής πρεσβείας στην Αθήνα διοργανώνει δεξίωση προς τιμή του γιου του Πουτσίνι. Τα τραπέζια, στολισμένα με ελληνικές και ιταλικές σημαίες, υποδέχονται τους «υψηλούς» προσκεκλημένους της Αθήνας, με την πολιτική ελίτ να εκπροσωπείται από δύο υφυπουργούς. Κατά τη διάρκεια της βραδιάς, ο Γκράτσι καλείται εσπευσμένα από τον γραμματέα του στα γραφεία του πρώτου ορόφου. Ένα τηλεγράφημα του ιταλικού κράτους φτάνει με αργούς ρυθμούς και κομματιαστό, αποκρυπτογραφείται και επιφορτίζει με αυστηρές οδηγίες τον ιταλό πρέσβη να υποβάλει το περιεχόμενο του στην ελληνική κυβέρνηση, στις 3.00 ακριβώς το πρωί της 28ης Οκτώβρη.

Ένα ανύπαρκτο τελεσίγραφο και ένα κατασκευασμένο «όχι»

28 Οκτώβρη: Στις 3 το πρωί επιδίδεται στον Μεταξά η ιταλική επιστολή από τον ίδιο τον Γκράτσι. Η «διακοίνωση» ανέφερε ότι η Ιταλία θα καταλάμβανε ορισμένα εδάφη της ελληνικής επικράτειας –δίχως καν να προσδιορίζει ποια εδάφη ακριβώς- στις... 6 το πρωί της ίδιας μέρας. Η ιταλική εξωτερική πολιτική έχει ήδη διδαχτεί πολλά από το κυνικό χιούμορ των εθνικοσοσιαλιστών συμμάχων της. Όπως παραδέχτηκε κι ο ίδιος ο Γκράτσι, το 1945: *«Τα πάντα είχαν υπολογισθεί ώστε ο πόλεμος να καταστεί αναπόφευκτος»*. Ο Μεταξάς διαβάζει τη διακοίνωση. Ένα τελεσίγραφο, για να υφίσταται ως τέτοιο, θα πρέπει να δίνει την αντικειμενική δυνατότητα και το απαραίτητο χρονικό περιθώριο ώστε να κοινοποιηθεί στα αρμόδια χέρια, να γίνουν οι στοιχειώδεις επείγουσες συσκέψεις κι έπειτα να ληφθεί μία απόφαση. Ο αγουροξυπνημένος Μεταξάς έχει λιγότερο από 3 νυκτερινές ώρες να ενημερώσει τον βασιλιά του, την κυβέρνησή του και τον στρατό του και συνάμα να απαντήσει θετικά ή αρνητικά μπροστά σε μία κατάληψη μη προσδιορισμένων εδαφών σε έναν πρέσβη ανίκανο να προβεί σε διευκρινήσεις, ο οποίος με τη σειρά του θα χρειαστεί λίγο χρόνο για να μεταφέρει την απάντηση με τα μέσα επικοινωνίας του 1940. Με λίγα λόγια, η ιταλική διακοίνωση είναι προσχεδιασμένη ώστε να κάνει εντελώς αδύνατη ακόμα και την άνευ όρων παράδοση, δηλαδή τον ανώτατο αντικειμενικό στόχο ενός τελεσιγράφου.
Ο Μεταξάς, πρώην στρατιωτικός και νυν δικτάτορας, κάνει ενώπιον του Γκράτσι μία λογική διαπίστωση, την οποία η ελληνική ιστορία μετέτρεψε σε αποφασιστική άρνηση. Δεν υπήρξε καμία ερώτηση και κανένα εκβιαστικό τελεσίγραφο, παρά μόνο η ωμή κήρυξη του πολέμου της Ιταλίας εναντίον της Ελλάδας. *«Λοιπόν, έχουμε πόλεμο»* απαντά απογοητευμένος, σχολιάζοντας στον Γκράτσι ότι το ιταλικό έγγραφο δεν του δίνει αντικειμενικά καμία άλλη δυνατότητα[28]. Το καθεστώς της 4ης Αυγούστου μπαίνει με το ζόρι σε έναν πόλεμο εναντίον ομοϊδεατών του. Η ελληνική κοινωνία -μαθαίνοντας τα αλλοιωμένα νέα λίγες ώρες αργότερα- σπεύδει εξαρχής να διαφοροποιήσει τις διαθέσεις της από αυτές των ηγετών της. Μετά από 4 χρόνια φασιστικής διακυβέρνησης και αστυνομικού κράτους, της δίνεται η ευκαιρία να αποτυπώσει εμπράκτως την άποψή της για τον φασισμό όπως επίσης και για την μεταξική τακτική

28 Είναι χαρακτηριστικό της εθνοκεντρικής ιστοριογραφίας και εκπαίδευσης ότι σπανίως παρατηρείται κάποιος (σε μία σχολική αίθουσα, σε ένα πανεπιστήμιο ή σε ένα βιβλίο) να απορεί ή να θέτει τις πιο εύλογες ερώτησεις μέσα από ένα τέτοιο συμβάν: **Τι θα γινόταν εάν η διακοίνωση είχε όντως τη μορφή τελεσιγράφου και άφηνε στο καθεστώς της 4ης Αυγούστου τα στοιχειώδη χρονικά περιθώρια διαβουλεύσεων; Ποια θα ήταν η στάση του Μεταξά εάν την ίδια μέρα στα σύνορα της Ελλάδας δεν εμφανιζόταν ο ιταλικός αλλά ο γερμανικό στρατός; Πόσο δεδομένο ήταν σε τελευταία ανάλυση το «όχι» ακόμα και από τον Μουσολίνι, ώστε να μην αφήσει το παραμικρό περιθώριο απάντησης στον έλληνα ομοϊδεάτη του;**

της ουδετερότητας. Η περιβόητη άνοδος της δημοτικότητας του Μεταξά ήταν μικρή, πρόσκαιρη και επιφανειακή (κανείς δεν τον μνημόνευσε μετά το θάνατό του εκτός από τους συνεργάτες των γερμανών) λόγω αποκλειστικά της εμπόλεμης κατάστασης και της αδιανόητης προπαγάνδας που πάντα επιφέρει η τελευταία, η οποία παρουσίασε τον δικτάτορα ως εγκάθετο πολέμιο της φασιστικής εισβολής.

Το σαμποτάζ του καθεστώτος ενάντια στους υπηκόους του

«Με ανησυχεί η υπεραισιόδοξος κοινή γνωμή»
(Μεταξάς, 29/10/1940)
«Υπάρχουν στιγμές κατά τις οποίες ένας λαός οφείλει, αν θέλει να μείνει μεγάλος, να είναι ικανός να πολεμήσει έστω και χωρίς καμίαν ελπίδαν νίκης»
(Μεταξάς προς δημοσιογράφους, 30/10/1940)
«Θα ρίψωμεν μερικές τουφεκιές δια την τιμή των όπλων»
(Α. Παπάγος, αρχηγός του ΓΕΣ το 1940)

Αν μη τι άλλο, θα περίμενε κανείς από μία δικτατορία ενός πρώην στρατιωτικού με μακρά θητεία να έχει τουλάχιστον μία κάποια έφεση στη στρατιωτική οργάνωση και πυγμή. Κι όμως, η ηθική και επιχειρησιακή κατάσταση του στρατιωτικού μηχανισμού κατά την είσοδο της Ελλάδας στον πόλεμο είναι επιεικώς απαράδεκτη για ένα καθεστώς που αυτοπροβάλλεται ως εθνοσωτήριο. Ο μύθος της σαρωτικής επιτυχίας του ελληνικού στρατού στο αλβανικό μέτωπο αποκρύβει μία επώδυνη αλήθεια για την εξουσία: η επιτυχία οφειλόταν αμιγώς στην ασυγκράτητη ορμή της ανοργάνωτα επιστρατευμένης ελληνικής κοινωνίας και επουδενί στο μεταξικό καθεστώς, το οποίο, ακόμα και την περίοδο της σφοδρής ελληνικής αντεπίθεσης εναντίον των Ιταλών, έκανε ό,τι μπορούσε για να σταματήσει το «Βατερλώ» του Άξονα. Το καθεστώς, το οποίο σύμφωνα με τη Λευκή Βίβλο του ελληνικού υπουργείου εξωτερικών, γνώριζε από τον Ιούνιο για την επικείμενη επίθεση της Ιταλίας, εισήγαγε την Ελλάδα στον πόλεμο ως εξής:

1. Στρατιωτική οργάνωση εν αναμονή μίας προδεδικασμένης επίθεσης:

- Ο ελληνικός στρατός έχει εκκαθαριστεί από κάθε δημοκρατική, φιλοβενιζελική ή κομμουνιστική παρουσία. Ακόμα και στην έναρξη του πολέμου, ο Μεταξάς αποκλείει από το στράτευμα επιφανείς και ικανότατους στρατηγούς (όπως οι Σαράφης, Ψαρρός κ.α.). Ο στρατός είναι μεν εθνικός αλλά έτσι όπως εκλαμβάνει ο Μεταξάς το έθνος, δηλαδή 4αυγουστιανός. Σε αντίθεση με τις άλλες χώρες της Ευρώπης, το καθεστώς αρνείται πεισματικά να επιστρατεύσει τους στρατιωτικούς που δεν πρόσκεινται σε αυτό. Ο άγγλος στρατάρχης Γουίλσον διηγείται:

«Μου επετράπη τώρα να αποβάλω την ανωνυμίαν μου και εγκαταλείψω την Πρεσβείαν όπου έτυχον εξαιρετικής περιποιήσεως από τους φιλοξενούντας με, και να μετοικήσω εις την οικίαν ενός στρατηγού Μαζαράκη, ο οποίος με τον αδελφόν του είχον διακριθή κατά τον πρώτον παγκόσμιον πόλεμον. Εξ αιτίας των δημοκρατικών και Βενιζελικών των αισθημάτων και τάσεων, τας οποίας συνεμερίζοντο και πολλοί νεώτεροι αξιωματικοί, είχον αποκλεισθεί από του να λάβουν μέρος εις τον αγώνα που διεξήγετο δια την υπόστασιν του Έθνους των»

- Ελλιπέστατη εδαφική οχύρωση, αποθέματα τροφίμων και ένα απίστευτα μικρό και πεπαλαιωμένο πολεμικό υλικό καθ' ομολογίαν των ίδιων των ηγετών του στρατού (Παπάγος, ναύαρχος Σακελλαρίου κ.α.). Οι οχυρώσεις της περιβόητης «γραμμής Μεταξά» στα βουλγαρικά σύνορα είναι μισοτελειωμένες (σταματούν 70 χλμ ανατολικά του Αξιού) και άχρηστες, καθώς η κακή σχεδίασή τους δεν εμποδίζει ικανοποιητικά την διέλευση των αντίπαλων στρατευμάτων. Στην Ήπειρο, όπου διεξάγεται ο πόλεμος αρχικά, το ελληνικό κράτος έχει προνοήσει για δύο κακοφτιαγμένους δρόμους, ενώ δεν υπάρχει καμία σιδηροδρομική γραμμή, τα Γιάννινα έχουν ένα μόνο αεροδρόμιο σε κακή κατάσταση. Και πάλι ο Γουίλσον:

«Αι δυσκολίαι ανεφοδιασμού ήσαν οξύταται. Τα προκεχωρημένα τμήματα του Στρατού εβοηθούντο από τους χωρικούς, άνδρας, γυναίκας και παδιά, οι οποίοι μετέφερον εφόδια και πυρομαχικά εις τας ορεινάς περιοχάς»

Ο πολυδιαφημιζόμενος έρανος του καθεστώτος υπέρ της αεροπορίας κατέληξε στις τσέπες των κοντινών ανθρώπων του Μεταξά, με την αεροπορία να διαθέτει μερικά απαρχαιωμένα αεροπλάνα, τα οποία το δημόσιο είχε προμηθευτεί προ δικτατορίας. Η Ελλάδα έμπαινε στον πόλεμο με λιγοστά αντιαρματικά και αντιαεροπορικά όπλα. Δεν διέθετε ούτε μία μονάδα αρμάτων ούτε καν μια θωρακισμένη μονάδα. *«Τουφέκια, όλμοι, κανόνια που έπρεπε να είναι τελευταίου τύπου… σκάζουν στα πρόσωπα των στρατιωτών μόλις επιχειρούν να τα χρησιμοποιήσουν. Τα πυρομαχικά που υποτίθεται πως είναι σε μεγάλη ποσότητα, δεν είναι καθόλου»* (Floyd Spenser, "War and postwar Greece").

- Η ηγεσία και τα ψηλά κλιμάκια του ελληνικού στρατού βρίθουν από ναζιστικές

απόψεις και αρνούνται να αποδεχτούν το γεγονός ότι πολεμούν τους στρατούς που θαυμάζουν και θα ήθελαν για συμμάχους. «Οι κύριοι εχθροί της Ελλάδας είναι οι ρώσοι μπολσεβίκοι κι οι σλάβοι αδερφοί τους, οι Βούλγαροι» για τις φιλοναζιστικές αντιλήψεις του ελληνικού στρατού, ενώ ο ίδιος ο Παπάγος απεικόνιζε καλύτερα τη σύγχυση που επικρατούσε στον στρατό λέγοντας πως *«μια ιταλική επίθεση φαίνεται λιγότερη πιθανή από μια ρώσικη, γερμανική ή βουλγαρική επίθεση»*. Κατά τη διάρκεια του πολέμου, πολλοί ανώτεροι στρατιωτικοί (μεταξύ τους ο διοικητής της στρατιάς της Ηπείρου(!) Δράκος, όπως και οι Κοσμάς και Παπαδόπουλος) πίεζαν για μία συνθηκολόγηση, παράδοση ή και ένταξη της Ελλάδας στον Άξονα. Δεν είναι τυχαίο ότι, μετά από λίγους μήνες, ο Παπάγος καθαιρείται από συναδέλφους του, οι οποίοι, με επικεφαλής τον στρατηγό Τσολάκογλου, αρχίζουν άμεσα τις διαπραγματεύσεις με τους χιτλερικούς και παραδίδονται. Όπως επίσης δεν είναι τυχαίο ότι η κυβέρνηση Κουΐσλινγκ, που σχηματίζεται στην Αθήνα, έχει για βασικό της πυρήνα 5 ανώτερα στελέχη του ελληνικού στρατού. Ο Γουίλσον συνεχίζει:

«Σχημάτισα τότε την εντύπωσιν ότι ο πόλεμος που διεξήγετο εις την Αλβανίαν ήτο πόλεμος του λαού, δυνάμενος να συγκριθεί με τον πόλεμο του λαού που διεξήχθη εις την Γαλλίαν το χειμώνα του 1870-1871. Υπήρχε και κάποιος θρησκευτικός χαρακτήρ εις τον πόλεμον αυτόν δια λόγους που ήδη εξηγήσαμεν. Μου εδημιουργήθη η εντύπωσις ότι το αίσθημα έναντι των Γερμανών ήτο χλιαρόν. Κάτω από την δικτατορίαν του Μεταξά είχον υιοθετηθή ωρισμέναι ιδέαι ναζιστικαί. Η νεολαία εχαιρέτα κατά Χιτλερικόν τρόπον μέχρις ότου οι Αυστραλοί την εδίδαξαν να χαιρετά με το γνωστό σύνθημα της νίκης. Η θέσις μας εις την Ελλάδα το 1941 ήτο πραγματικά παράδοξος. Διεξήγομεν αγώνα εναντίον του ολοκληρωτισμού, ενισχύοντες μίαν φασιστικήν Κυβέρνησιν εναντίον μίας άλλης. Εις το σημείον αυτό θα πρέπει να αναζητήσωμεν την αρχήν όλων των μετέπειτα ανωμαλιών της Ελληνικής Κυβερνήσεως η οποία, δια να μεταχειρισθώμεν μίαν στρατιωτικήν έκφρασιν, ήρχισε τον πόλεμον με λανθασμένο ξεκίνημα (στο πρωτότυπο: *“on the wrong foot”*)***».***

2. Πολιτική οργάνωση: Το καθεστώς συνεχίζει ακάθεκτο, παρά την πολεμική συνθήκη, να αποκλείει από κάθε πεδίο πολιτικής και επιχειρησιακής διαχείρισης οποιονδήποτε άλλο πολιτικό φορέα. Το παράδειγμα άλλων κρατών που συγκρότησαν πολεμικές συγκυβερνήσεις είναι εντελώς ξένο στην ιδεολογία της δικτατορίας. Όλοι οι δημοκρατικοί φορείς βρίσκονται σε καραντίνα, αλλά το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα του μίσους της 4ης Αυγούστου είναι το κομμουνιστικό, όπου, παρά την εθνικοκεντρική μεταστροφή του κατά τα δόγματα της Κομμουνιστικής Διεθνούς, βρήκε όχι μόνο κλειστές πόρτες αλλά και τον θάνατο των πολιτικών του κρατουμένων. Όπως διηγείται ο Τ. Βουρνάς:

«Η δικτατορία Μεταξά και ενώ η φασιστική απειλή κρεμόταν σε δαμόκλεια σπάθη πάνω από τα κεφάλια των Ελλήνων, διατηρούσε με αμείωτη σκληρότητα στρατόπεδα πολιτικών της αντιπάλων, στα οποία πλειοψηφούσαν συντριπτικά οι κρατούμενοι κομμουνιστές. Μόλις εκδηλώθηκε η επίθεση των Ιταλών κατά της Ελλάδας, τόσο οι κρατούμενοι στο στρατόπεδο της Ακροναυπλίας κομμουνιστές, όσο και οι κρατούμενοι στα στρατόπεδα πειθαρχημένης διαβίωσης των νησιών του Αιγαίου έσπευσαν, με κοινά υπομνήματά τους, να δηλώσουν στην κυβέρνηση-δεσμοφύλακά τους ότι, λησμονώντας τις πολιτικές τους διαφορές, είναι έτοιμοι να πάρουν τα όπλα εθελοντικά και να πολεμήσουν τον επιδρομέα. Το σύνθημα δόθηκε από τον ίδιο τον γ.γ. του ΚΚΕ Ν. Ζαχαριάδη, ο οποίος με επιστολή του που δημοσιεύθηκε στον τύπο εδήλωνε ότι καθήκον των κομμουνιστών, όπως και όλων των Ελλήνων ήταν ν’ αντισταθούν στον επιδρομέα, μετατρέποντας κάθε σπίτι ή καλύβα σε εθνικό οχυρό ώστε να μην περάσει ο εχθρός.

…η δικτατορία απάντησε αρνητικά και δεν τους επέτρεψε να λάβουν τα όπλα και να υπερασπιστούν την πατρίδα, κάτι χειρότερο μάλιστα: τους εκράτησε στα στρατόπεδα και τα νησιά της εξορίας τους υπό αυστηρό περιορισμό και ένοπλη φρούρηση και όταν τον Απρίλιο του 1941 οι ναζί και οι φασίστες του Μουσολίνι κατέλαβαν τη χώρα, τους παρέδωσε στον εχθρό, ο οποίος και τροφοδότησε αργότερα με τα κορμιά τους στο Κούρνοβο και στο Σκοπευτήριο της Καισαριανής τα εκτελεστικά του αποσπάσματα, αφαιρώντας τη ζωή των δεσμωτών ως αντίποινα για την εθνική αντίσταση των Ελλήνων.»

Από το «αλβανικό έπος» στην ηττοπαθή μετριοπάθεια

Η αιφνιδιαστική εισβολή του Ιταλικού στρατού ανακόπτεται από την αντίσταση του ελληνικού. Η θεωρητικά εύκολη επιχείρηση του άριστα εξοπλισμένου μηχανισμού ανακόπτεται αποφασιστικά από ξυπόλυτους, νηστικούς και σχεδόν άοπλους ανθρώπους, που με την ενεργή βοήθεια γυναικών, παιδιών και ηλικιωμένων (λόγω της πλήρους απουσίας του ελληνικού κράτους) δεν θυμίζουν και τόσο στρατό.
Ο αντίκτυπος αυτής της αποτυχίας είναι κομβικός. Όλη η Ευρώπη –και όχι μόνο- βλέπει

τον πανίσχυρο Άξονα να αντιμετωπίζει σθεναρή αντίσταση από ένα κράτος, και μάλιστα μικρό, για δεύτερη συνεχή φορά μετά την αποτυχία της ναζιστικής επίθεσης στη Μ.Βρετανία τον Σεπτέμβρη του '40 και την επακόλουθη αναβολή των επιχειρήσεων. Ο Άξονας γνωρίζει ότι η μάχη αυτή είναι κρίσιμη, όχι τόσο γι' αυτή καθαυτή την κατάκτηση της Ελλάδας, αλλά κυρίως για την διαφύλαξη των Βαλκανίων και του Ρουμανικού Πετρελαίου, την πίεση ενάντια στη Μ. Βρετανία, τις στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Αφρική και πάνω από όλα για την προσχεδιασμένη επίθεση εναντίον της Σοβιετικής Ένωσης.
Μία λογική υπόθεση θα ήταν ότι η ηγεσία του ελληνικού κράτους θα άρπαζε από τα μαλλιά σε πολιτικό, διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο τη χρυσή αυτή ευκαιρία που της έδωσε το μέτωπο της Αλβανίας. Η πολιτική του διαρκούς πολιτικού φλερτ του Μεταξά, όμως, προς τη Γερμανία δεν σταμάτησε ούτε κατά την κορύφωση της ελληνικής αντεπίθεσης. Η παντελής έλλειψη κάθε επιθετικής συμπεριφοράς προς τον Άξονα σε πολιτικό επίπεδο, δε θα μπορούσε παρά να βρει την αντιστοιχία της στους έλληνες στρατοκράτες. Η ευκαιρία για οριστική ματαίωση των φασιστικών επιδιώξεων του Μουσολίνι χάνεται καθώς οι έλληνες στρατιωτικοί διευθυντές των επιχειρήσεων της Αλβανίας και της Ηπείρου ακολουθούν μία εντελώς αδικαιολόγητη –στρατιωτικά- μετριοπάθεια, που δίνει τον χρόνο στους Ιταλούς να ανασυνταχθούν, δίνει βορά τις ελληνικές δυνάμεις στο κρύο του χειμώνα και την πείνα καθώς επίσης και τα περιθώρια στους Γερμανούς να οργανώσουν τις δυνάμεις τους για τη συμμετοχή τους στη μάχη εναντίον της Ελλάδας. Σύμφωνα με μία μελέτη της εξόριστης ελληνικής κυβέρνησης το 1941: *«Το καθεστώς Μεταξά και η ελληνική Ανώτατη Διοίκηση κυριαρχούνταν από παθητική και αμυντική νοοτροπία κι από άτολμη και χωρίς φαντασία στρατηγική, σε σημείο που δύσκολα μπορεί να τους αναγνωρίσει έστω και μία επιθετική διαταγή σ' όλο το διάστημα του πολέμου. Με δύο λόγια,..., δεν εκμεταλλεύτηκε ποτέ τις νίκες που κέρδισε το ελληνικό πεζικό».*

Στις 29 Ιανουαρίου του '41, ο Μεταξάς πεθαίνει από οξεία και.. κακώς νοσηλευμένη στηθάγχη(!), ενώ τον Απρίλιο η ναζιστική Γερμανία εισβάλλει στην Ελλάδα και μέσα σε λίγες εβδομάδες κερδίζει τον πόλεμο, με την αμέριστη βοήθεια των ελλήνων ανώτατων στρατιωτικών που υπονόμευαν τις μάχες και υπονόμευαν την παράδοση. Τον Μάη του '41, στο στόχαστρο του Χίτλερ μπαίνει η πολυπόθητη γεωστρατηγικά Κρήτη, εντός της οποίας θα πραγματοποιηθούν σκληρές μάχες και πολλές ναζιστικές θηριωδίες. Με την κατάληψη της Κρήτης, ο Άξονας ολοκληρώνει το σχέδιο του για την κατάληψη της Ελλάδας. Οι απώλειές του, όμως, τόσο σε στρατιωτικό δυναμικό όσο και σε χρόνο, είναι μεγάλες κι όπως θα δείξει η συνέχεια του Β' Π.Π. θα παίξουν σημαντικό ρόλο στην ήττα του.

Ο «Γ' Ελληνικός Πολιτισμός» που επί 4 χρόνια εξουσίαζε αυταρχικά την ελληνική επικράτεια άρχισε να αποσυντίθεται, αφήνοντας μία μαύρη κληρονομιά για τις επόμενες δεκαετίες. Εκτός του ιδεολογικού του βόθρου και των σακατεμένων κορμιών των αντιστεκόμενων, η 4η Αυγούστου θα τροφοδοτήσει την ελληνική κοινωνία με χίτες, ταγματασφαλίτες, συνεργάτες των γερμανών, μετέπειτα συνεργάτες των άγγλων και των αμερικάνων, μόνιμους συνεργάτες των ελλήνων βιομηχάνων, τραπεζιτών και εφοπλιστών και με βασανιστές στα ξερονήσια. Δεν είναι τυχαίο ότι οι 12 συνταγματάρχες που σχημάτισαν την στρατιωτική χούντα της 21ης Απριλίου του 1967 ήταν δόκιμοι αξιωματικοί επί Μεταξά...

Λίγα λόγια για την έκδοση αυτή, αντί επιλόγου...

Η έκδοση αυτή δημιουργήθηκε για την εκδήλωση: "Δικτατορία Μεταξά: οι μύθοι, η λήθη και οι προεκτάσεις γύρω από ένα επετειακό "όχι", που πραγματοποιήθηκε την Παρασκευή 26 Οκτώβρη 2012 στον αυτοοργανωμένο χώρο αλληλεγγύης και ρήξης Ρεσάλτο, από πρωτοβουλία συντροφισσών/-φων του στεκιού, και μοιράστηκε σε έντυπη μορφή. Αποτελεί επεξεργασία και συρραφή σημειώσεων, με σκοπό τη γραπτή υποστήριξη μίας έτσι κι αλλιώς απαιτητικής αναφοράς σε μία ταραχώδη ιστορική περίοδο του ελληνικού κράτους, η οποία -κατά τα γνωστά ήθη της αστικής δημοκρατίας και των φασιστικών υπολειμμάτων της- κατακρεουργήθηκε και βιάστηκε από τον γαλανόλευκο καμβά του πατριωτισμού. Συνεπώς, οι σημειώσεις αυτές δεν συμμερίζονται εκ πεποιθήσεως καμία καταξίωση ή απαξίωση ως "ιστοριογραφία", όπως επίσης δεν κατάφεραν ποτέ να βρουν τον επιθυμητό χρόνο ώστε να αποτελέσουν κάτι παραπάνω από σημειώσεις. Αντιθέτως, επιδιώκουν να συμβάλουν στον ποιοτικό εμπλουτισμό των ιστορικών εργαλείων και δεδομένων του ανταγωνιστικού κινήματος -προς όφελος πάντα των απελευθερωτικών και οριζόντιων διεργασιών- και φυσικά στην αποδόμηση των πιο χυδαίων εθνικών μύθων και ψευδαισθήσεων.

Η παρούσα έκδοση δεν αποτελεί γενική αναφορά της περιόδου '36-'41, αλλά, όπως μαρτυρά και ο τίτλος της, επικεντρώνει στο καθεστώς της 4ης Αυγούστου. Η μελέτη του καθεστώτος, εντός και εκτός της ελληνικής επικράτειας, καταπιάστηκε με συγκεκριμένα πεδία (πολιτικά, οικονομικά, θεσμικά κ.α.), ενώ άλλα εξίσου ενδιαφέροντα πεδία δυστυχώς αποκλείστηκαν λόγω αντικειμενικών δυσκολιών (όπως οι επιπτώσεις της φολκλορικής και κακαίσθητης 4ης Αυγούστου στο πολιτισμικό πεδίο, οι επιδράσεις της πάνω στα πολιτικά και κοινωνικά κινήματα λόγω πχ των βασανιστηρίων ή της μεθόδου των δηλώσεων μετανοίας, οι κληρονομιές της στο κοινωνικό/πολιτικό γίγνεσθαι και πολλά άλλα). Η επιλογή όρων και εκφράσεων δεν ακολούθησε κατά γράμμα τον αξιακό μας κώδικα. Αναπόφευκτα σε μία περίοδο έξαρσης των εθνικών ιδεών, όπως αυτή του Μεσοπολέμου, χρησιμοποιήθηκαν, χάριν συντομίας και κατανόησης, διάφοροι εθνοκεντρικοί όροι αντί άλλων πιο περιφραστικών ("αγγλόφιλος", "γερμανόφιλος", η "Ιταλία" που επιτέθηκε στην "Ελλάδα" κτλ). Οι όροι αυτοί χρησιμοποιούνται με άξονα τις κινήσεις και τους συσχετισμούς των κεντρικών εξουσιαστικών θεσμών (πολιτικοί, στρατοί, κυβερνήσεις, αστικές τάξεις κτλ) που αποτελούσαν τα τότε κράτη και επουδενί δεν ταυτίζουν τις επιλογές των δυναστών με τις επιλογές ή τις πεποιθήσεις των "από κάτω". Τέλος, η παρούσα έκδοση δεν θα μπορούσε παρά να αποστρέφεται την όποια αναπαραγωγή της από κάθε έντυπο ή ηλεκτρονικό μέσο, που αποτελεί κομμάτι του κυρίαρχου πολιτισμού, τον αποδέχεται ή τον αναπαράγει.

Κερατσίνι, Οκτώβρης 2012

πρωτοβουλία συντροφισσών/-φων για την εκδήλωση «δικτατορία Μεταξά: οι μύθοι, η λήθη και οι προεκτάσεις γύρω από ένα επετειακό "όχι"», στο πλαίσιο των Παρασκευών στο

ΡΕΣΑΛΤΟ

αυτοοργανωμένος χώρος αλληλεγγύης & ρήξης
(λεωφ. Δημοκρατίας 54, Κερατσίνι,
είσοδος από Ερμού 9 - 100μ. από την πλ. Λαού)
anarxiko-resalto.blogspot.com